

Η «ελληνοαλβανική συμμαχία» του 1821

ΤΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ ΤΟΥ 1821 Η ΕΞΑΠΛΩΣΗ ΤΗΣ Ελληνικής Επανάστασης στην Αιτωλοακαρνανία και στη Νότια Ήπειρο πλέκεται με τα γεγονότα που αφορούν τον πόλεμο της Πύλης με τον Αλή πασά και την πολιορκία των Ιωαννίνων από τις δυνάμεις του Σουλτάνου. Στο σημείωμα αυτό δοκιμάζεται η αποτύπωση των πεπραγμένων και των στοχεύσεων που οδήγησαν στη σύναψη μιας, εξ αποτελέσματος, συγκυριακής συμμαχίας ανάμεσα στους μουσουλμάνους Αλβανούς ενόπλους και αξιωματούχους που πολεμούσαν στην υπηρεσία του Αλή πασά, τους Σουλιώτες, τους αρματολούς και τους προκρίτους της Αιτωλοακαρνανίας και της Νοτίου Ηπείρου.

Στις πολεμικές επιχειρήσεις της πολιορκίας των Ιωαννίνων πήραν μέρος Τουρκαλβανοί ηγεμόνες, Σουλιώτες και κλεφταρματολοί της περιοχής, άλλοτε ως αντίπαλοι και άλλοτε ως σύμμαχοι της Πύλης. Στην προσπάθειά τους να κατοχυρώσουν τα προνόμιά τους ή να προστατεύσουν τα αρματολίκια και τους χώρους επιρροής τους, οι ένοπλοι αυτοί προέβησαν σε σειρά ενεργειών οι οποίες, στην εξέλιξη των γεγονότων, τους έφεραν σε σύμπτωση ή σε σύγκρουση.¹ Ήδη από τις αρχές του 1821, οι Σουλιώτες είχαν συμμα-

1. Γενικά για την πολιορκία των Ιωαννίνων και τις κινήσεις των κλεφταρματολών, των Σουλιωτών και των Αλβανών, βλ. Χ. Περραιβός, *Απομνημονεύματα*, επιμ. Ε. Πρωτοφάντης, σειρά «Απομνημονεύματα Αγωνιστών του 21», Τσουκαλάς, Αθήνα 1956, σ. 23-89. Α. Κουτσονίκας, *Γενική Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, σειρά «Απομνημονεύματα...», ό.π., σσ. 106-141. Γ. Φίνλεϋ, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, επιμ. Γ. Βουρνάς, Τολίδης, Αθήνα χ.χ., τ. Α', σσ. 99-121.

χήσει με δυνάμεις Τουρκαλβανών που συγκαταλέγονταν στις στρατιωτικές δυνάμεις του Αλή πασά.² Η προσχώρηση των αρματολών και των προκρίτων της Αιτωλοακαρνανίας στην Επανάσταση θα τους οδηγήσει πολύ σύντομα στη συνεργασία με τους αρματολούς της Νοτίου Ηπείρου, με τους Σουλιώτες και τους συμμάχους τους, ώστε να αντιμετωπίσουν τις συνέπειες της δυναμικής παρουσίας των οθωμανικών στρατευμάτων στις περιοχές αυτές.³ Από αυτή τη συνεργασία, τον Σεπτέμβριο του 1821, θα προκύψει μια νέα συμμαχία που θα ενώσει, εναντίον των σουλτανικών δυνάμεων — οι οποίες πολιορκούν τα Ιωάννινα, τις δυνάμεις των Αλβανών, των Σουλιωτών και των ενόπλων που τάχθηκαν με την Επανάσταση.

Η συμμαχία θα διαρκέσει μέχρι το τέλος του 1821 και στο πλαίσιο της θα διεξαχθούν πολεμικές επιχειρήσεις εναντίον των φρουρών της Άρτας. Η διάλυσή της θα προκύψει από το «προσκύνημα» των Αλβανών συμμάχων και την προσχώρησή τους στον σουλτανικό στρατό των Ιωαννίνων, μετά από ενέργειες του Ομέρ Βρυώνη και του Χουρσίτ πασά.⁴ Στην επίσημη

2. Η συνθήκη των Αλβανών και των Σουλιωτών υπογράφεται τον Ιανουάριο του 1821 και είναι παρόμοια με τη συνθήκη τους με τους Αιτωλοακαρνανές. Φαίνεται καθαρά η εμπλοκή τους στη διαμάχη του Αλή πασά με τους σουλτανικούς πασάδες αν και δεν αμφισβητούν την οθωμανική νομιμότητα: «*Ημείς οι υπογεγραμμένοι Αγαθο-Αλβανοί και Καπετανέοι Σουλιώται ορκωνόμεθα ο καθείς εις την πίστιν του να βαστάξωμεν το παρόν γράμμα στερεόν, δέβαιον και αμετάτρεπτον. Και ότι επειδή ο αφέντης μας Αλή πασάς πολιορκείται στενά από τον Ισμαήλ και λοιπούς πασάδες, να είμαστε αδέρφια, ένα κορμί και μια ψυχή, και να χύσωμεν το αίμα μας δια το σελαμέτι αυτού του αφεντός. Και αν κανένας από εμάς τους Τούρκους γένη άπιστος και αρνηθή τον όρκον να είναι όξω από το ντίν-ισλάμ και ν' αποβάνη Οβρηός. Ει δε και από εμάς τους Ρωμραίους κανένας, να είναι αρνητής του Χριστού*». Παρατίθεται στο, Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάστασις*, Αθήνα, Μέλισσα, 1957, τ. Α', σ. 566.

3. Για την Επανάσταση στη Δυτική Στερεά και τη συνεργασία με τους ενόπλους της Νοτίου Ηπείρου, βλ. Δ. Κόκκινος, *ό.π.*, τ. Α', σσ. 522-547, και Δ. Καρατζένης, *Γώγος Κ. Μπαχόλας ο αδάμαστος οπλαρχηγός του '21*, Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών, Ιωάννινα 1978, σσ. 19-44.

4. Για την συμμαχία των Αιτωλοακαρνανών με τους Σουλιώτες και Αλβανούς, καθώς και για την επιχείρηση στην Άρτα και τη διάλυση της συμμαχίας, βλ. Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάστασις*, *ό.π.*, τ. Β', σσ. 329-330, 386-395, και Δ. Καρατζένης, *Γώγος Κ. Μπαχόλας*, *ό.π.*, σσ. 45-57.

ιστοριογραφία, η συνεργασία αυτή καταγράφηκε ως «η ελληνοαλβανική συμμαχία» ή ως «η ελληνοαλβανική συνθήκη».⁵

Η συμμαχία των επαναστατημένων ενόπλων της Αιτωλοακαρνανίας με τους Σουλιώτες και τους Αλβανούς που βρίσκονταν στην υπηρεσία του Αλή πασά αφορούσε την κοινή προσπάθεια όλων τους να διασφαλίσουν κεκτημένα προνόμια απέναντι στους πασάδες του σουλτανικού στρατεύματος. Τα κίνητρα, λοιπόν, που αφορούσαν την κοινή δράση των «συμμάχων», δεν φαίνεται να συνδέονται ευθέως με την Ελληνική Επανάσταση.⁶ Με αυτή τη συμμαχία, δηλαδή, οι Αιτωλοακαρνανέες διαχειρίζονται τον πόλεμο «εναντίον των τυράννων» με τρόπο που δεν εντάσσεται αυτονόητα στην εθνική διάσταση του Εικοσιένα. Παρά τους καταναγκασμούς που υπαγορεύει η συγκυρία, οι όροι σύναψης της εν λόγω συμμαχίας ανατρέχουν στη μεγάλη παράδοση του αρματολισμού κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κατάκτησης. Ο σχηματισμός δικτύων και συμμαχιών, οι δεσμοί χριστιανών και μουσουλμάνων ενόπλων και η εμπλοκή τους σε ανταγωνισμούς μεταξύ τοπικών αυθεντιών δεν είναι πρωτόγνωρα φαινόμενα στο πλαίσιο των αρματολικών σχέσεων⁷ ή στην παράδοση της πρωτόγονης επανάστασης.⁸ Πρόκειται για

5. Ο Τρικούπης αναφέρει τον όρο «συμμαχία» (Σ. Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, τ. Β', Αθήνα, Γιοβάνης, 1968, σ. 8, 117) ενώ ο Κόκκινος προτείνει τον όρο «συνθήκη» (Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση*, ό.π., τ. Β', σ. 329).

6. Από τις αρχές του 1821 οι Σουλιώτες και οι Αλβανοί κινούνται ανεξάρτητα από την επανάσταση. Οι πρώτοι, αφού εγκατέλειψαν τους σουλτανικούς διαρροστημένοι από το γεγονός ότι δεν τους παραχωρήθηκαν τα παλιά τους προνόμια στα χωριά του Σουλίου, συνδέθηκαν με τον Αλή πασά. Ο πόλεμός τους εναντίον των σουλτανικών αφορά την προσπάθειά τους να εξασφαλίσουν την κυριαρχία τους στην περιοχή του Σουλίου. Οι δεύτεροι προσχώρησαν στους σουλτανικούς εγκαταλείποντας τον Αλή πασά με την έναρξη της παρωκίας του. Στη συνέχεια, εκώθησαν με τους Σουλιώτες και ξανασυνδέθηκαν με τον Αλή, διότι δεν μπόρεσαν να διασφαλίσουν την εξουσία τους και τα προνόμιά τους στο στρατόπεδο των σουλτανικών. Έτσι, πολέμησαν για να αποκαταστήσουν τον Αλή προσδοκώντας τη διατήρηση της δύναμής τους. Βλ. Χ. Περραιβός, *Απομνημονεύματα*, ό.π., σσ. 23-28. Ή Α. Κουτσονίκας, *Γενική Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, ό.π., σσ. 106-113, 122-127. Ή Σ. Ασδραχάς, «στμείωσις, αρ. 1», στο *Μακρυγιάννης, Απομνημονεύματα*, επιμ. Σ. Ασδραχάς, Αθήνα, Καραβίας, γ.γ., σσ. 40-44.

7. Ενδεικτικά υπενθυμίζουμε τις συμμαχίες των Σουλιωτών με τους γείτονές τους Αλβανούς κατά τη διάρκεια των πολέμων τους με τον Αλή πασά. Επίσης, τη σύνδεση του Κολοκοτρώνη με τον Αλβανό Α. Φαρμάκη και την αλληλοϊσοστίξη τους στην Πελοπόν-

πρακτικές στη βάση των οποίων οι ένοπλοι συστήνουν στρατηγικές με στόχο την αναπαραγωγή της δύναμής τους και την απόσπαση προνομίων από τις οθωμανικές αρχές.⁹ Βάσει αυτών ρυθμίζουν τις σχέσεις δύναμης και τις μεταξύ τους ισορροπίες και διαχειρίζονται καταστάσεις κρίσης του συστήματος, οι οποίες απειλούν την ύπαρξή τους ως φορέων εξουσίας. Με δεδομένες αυτές τις εκτιμήσεις, θα παρουσιάσουμε το χαρακτήρα και το ρόλο της «ελληνοαλβανικής συμμαχίας» στη συγκυρία του 1821.

Οι σύμμαχοι υπογράφουν συνθήκη¹⁰ και θέτουν συγκεκριμένους όρους,

νησο απέναντι στη δυσμένεια του Οθωμανού διοικητή. Παράδειγμα αρματολικού δικτύου μας δίνει ο Κασομούλης αναφέροντας τη συνεργασία των αρματολών της Ρούμελης μετά την αποτυχημένη εξέγερση του Ορλώφ για να επανακτήσουν τα αρματολίκια τους. Βλ. αντίστοιχα Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση, ό.π., τ. Α', σ. 565*. Μ. Οικονόμου, *Ιστορικά της Ελληνικής Παλιγγενεσίας ή ο Ιερός των Ελλήνων Αγών, τ. Α', σειρά «Απομνημονεύματα...», ό.π., σσ. 39-41*. Η Κασομούλης Ν., *Ευθιμήματα Στρατιωτικά της Επανάστασης των Ελλήνων 1821-1833*, επιμ. Γ. Βλαχογιάννης, τ. Α', Αθήνα, 1939, σσ. 21-22.

8. Για τον όρο «πρωτόγονη επανάσταση», καθώς και τη σημασία και τη χρήση του στο πλαίσιο του αρματολισμού, βλ. Σ. Ασδραγάς, «Από τη συγκρότηση του αρματολισμού. Ένα ακαρνανικό παράδειγμα», στο *Ελληνική κοινωνία και οικονομία, ιη' και ιθ' αιώνας*, Ερμής, Αθήνα 1982, σσ. 231-252. Πρβλ. Ν. Κοταρίδης, *Παραδοσιακή Επανάσταση και εικοσιένα*, Πλέθρον, Αθήνα, 1993, σσ. 9-11, 92-96.

9. Για τις στρατηγικές των ενόπλων όσον αφορά την δημιουργία δικτύων, δεσμών και συμμαχιών, καθώς και για την λογική που διέπει τη λειτουργία τους, βλ. Ν. Κοταρίδης, *Παραδοσιακή Επανάσταση, ό.π., σσ. 74-86*.

10. Το έγγραφο που παρουσιάζουμε στο κείμενό μας προοριζόταν για τους Οθωμανούς συμμάχους από τους χριστιανούς. Βλ. *Ιστορικών αρχείων Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου, τ. Α', επιμ. Ε. Πρωτοψάλτης, σειρά «Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας», Αθήνα, Ακαδημία Αθηνών, 1963, σσ. 61-63*. Υπάρχει και δεύτερο έγγραφο, στο οποίο θα αναφερόμαστε, και το οποίο προοριζόταν για τους χριστιανούς συμμάχους από τους Οθωμανούς, διαφοροποιημένο μονάχα στα εξής: «*Ημεείς οι υπογεγραμμένοι δίδομεν το γράμμα μας, των προεστών και καπεταναρέων, οπού είναι εις το σιάρτι όπου έχομεν κάνει αναμεταξύ μας Τούρκοι και Ρωμαιοί, οπού εγίναμεν ένα σώμα και εδεθήκαμε και χωρισμό δεν έχομεν ο ένας από τον άλλον [...] ανίσως παραλλάξωμεν από τα άνωθεν συμφωνημένα μας να είμεθα έξω από την πίστιν μας, από το σιεφαέτ [εύνοια] του Μουχάμετ Αλή, Αβραντή μπόως, κεντί κιαφάρ [άπιστος], και γίνεται το παρόν μας και δίδεται εις χείρας των προεστών και καπεταναρέων και επιδιωκων χριστιανών». Βλ. Ν. Φυσεντζίδης (επιμ.), *Αυτόγραφα επιστολαί των επισήμων Ελλήνων οπλαρχηγών και διάφορα προς αυτούς έγγραφα της Διοικήσεως μεθ' ιστορικών σημειώσεων*, Αλεξάνδρεια, 1893, σσ. 93-94. Βλ. επίσης, Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση, ό.π., τ. Β', σ. 330*. Σε αυτό το δεύτερο έγγραφο η φράση: «[...] σιεφαέτ του Μουχάμετ Αλή,*

στο πλαίσιο των οποίων προσδιορίζεται και επικυρώνεται το περιεχόμενο της συνεργασίας τους:

Ημεῖς οἱ υπογεγραμμένοι δίδομεν τὸ γράμμα τῶν Ἀγάδων [...] καὶ μπουλουκ-
 μπασιάδων ὅπου εἴναμεν ἓνα σῶμα καὶ ἔχομεν νὰ τζαλιετίσωμεν [προσπαθή-
 σομε] με ὅλες τὶς δυνάμεις μας, χωρὶς χιλέ [δόλο] καὶ χωρὶς κουσούρι, δια νὰ
 εὐγάλωμεν εἰς σελιαμέτι [σωτηρία] τὸν βεζύρ Ἀλή πασιά εφέντη μας καὶ τὸν
 εαυτὸν μας, καὶ ὅποιος ἄνθρωπος ἢ μεγάλος ἢ μικρός, ἢ Τούρκος, ἢ Ρωμαῖός ἢ-
 θελε ἔγγιξει ἢ πολεμήσει κανέναν ἀπὸ ἡμᾶς, νὰ εἴμεθα ὅλοι εἰς τὴν βοήθειάν του,
 εμεῖς ὁποῦ εβουλῶσταμεν καὶ υπογράψαμεν, καὶ ἀνίσως κανένας ἀπὸ ἡμᾶς ἔθελε
 γυρίσει καὶ φωνή ἐναντίος, νὰ εἴμεθα ὅλοι ἐπάνω του, νὰ τὸν χαλνώμεν καὶ νὰ
 τὸν κυνηγοῦμεν, καὶ εβγαίνοντας ὁ βεζύρ Ἀλή πασιά εἰς σελιαμέτι, ἀνίσως θε-
 λήσῃ νὰ ἔγγιξῃ κανένα ἀπὸ ἡμᾶς ἢ Τούρκον ἢ Ρωμαῖόν νὰ μὴ το δεχθῶμεν καὶ
 νὰ εἴμεθα ὅλοι Τούρκοι καὶ Ρωμαῖοὶ βοήθοι ἐκεῖνου, ὁποῦ ἔθελε ἔγγιθῆ ἀπὸ μέ-
 ρος τοῦ Ἀλή πασιά. Καὶ ἀκόμη εἰς τὸ ἐξῆς ὅποιος ἔθελε γενή συντροφός μας ἢ
 Τούρκος ἢ Ρωμαῖός, τὸν ἔχομεν καὶ αὐτὸν μέσα εἰς τὴν ἰδίαν συντροφίαν. Προ-
 σέτι καὶ ὅσα κεφαλοχώρια μεγάλα καὶ μικρὰ εἶχε παρμένα δια τζεφτιλίκια [τσι-
 φλίκια] ὁ βεζύρ Ἀλή πασιά με βίαν καὶ χωρὶς ἀσπρα, αὐτὰ λοιπὸν εἰς τὸ ἐξῆς
 μένουσιν παντὶ ελεύθερα καὶ κεφαλοχώρια καθὼς ἔστιν εἰς ἀρχῆς καὶ ἔχουσιν νὰ δι-
 δούσιν μόνον τὴν βασιλικὴν δεκατιάν, ὅσα εδεκατίζονταν καὶ ὅσα ἐδίδουσιν κέσμι
 [κατ' ἀποκοπὴν τιμῆ], πάλιν νὰ δίδουσιν τὸ κέσμι καὶ ἄλλο τίποτα δὲν ἔχουσιν νὰ
 δίδουσιν οἱ χριστιανοί. Αὐτὸ εἶναι τὸ σιάρτι [ὄρος, συμφωνία] μας, αὐτὴ εἶναι ἡ
 συνθήκη μας καὶ ἀνίσως παραλλάξωμεν ἀπὸ τὰς ἀνοθεῖν συμφωνίας μας, νὰ εἴ-
 μεθα ἔξω ἀπὸ τὴν πίστιν τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ ἔχομεν τὴν κα-
 τάρην τῆς Παναγίας καὶ πάντων τῶν ἁγίων, καὶ νὰ συζηρινώμεθα μετὰ τοῦ
 προδότη Ἰούδα εἰς τὸ ἀχρέντι [μετὰ θάνατον] καὶ ἐδῶ εἰς τούτον τὸν νουσιά νὰ
 εἴμαστε οἱ ἄτιμοι τοῦ κόσμου, καὶ γίνεται τὸ παρὸν μας εἰς ἀσφάλειαν καὶ δίδε-
 ται εἰς χεῖρας τῶν.

1821 Σεπτεμβρίου 1, Πέτα Ἄρτας

Με τὴν υπογραφή τῆς συνθήκης αὐτῆς, στὴ συμμαχία προσχωροῦν ὅλοι
 οἱ ἔνοπλοι ποὺ συμμετείχαν στὶς ἕως τότε πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις ποὺ εἶχαν

Ἀβραντή μπως, κεντὶ κιαφῆρ [...]» ἐκφράζει μιὰ κατάρη καὶ αναφέρεται ἀναστρέφωμένη,
 χωρὶς ἀκριβὴ μετάφραση, ἀπὸ τὸν Γ. Γαζή. Βλ. Γ. Γαζή, *Λεξικὸν τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ*
ἄλλα ἔργα, Ἰωάννινα, Ἐταιρεία Ἑπερωτικῶν Μελετῶν, 1971, σσ. 18, 174.

διεξαχθεί βόρεια της Αιτωλοακαρνανίας μέχρι τα Ιωάννινα.¹¹ Σχηματίζεται ένα εκτεταμένο δίκτυο ενόπλων, στο οποίο περιλαμβάνονται οι καπεταναίοι των αρματολικιών Ξηρομέρου, Βάλτου, Βλοχού (Αγρινίου), Ραδοβυζίου (Άρτας), Τσουμέρκων, οι καπεταναίοι του Σουλίου και οι Αλβανοί αγάδες. Στο ίδιο δίκτυο συμμετέχουν και οι πρόκριτοι των Βόρειων περιοχών της Αιτωλοακαρνανίας. Οι Σουλιώτες με τους Αλβανούς επεκτείνουν τον ήδη υπάρχοντα συμμαχικό τους δεσμό, ενώ οι ένοπλοι των υπόλοιπων μερών επικυρώνουν την κοινή δράση που ανέπτυξαν και ανασυντάσσουν την πολεμική τους ισχύ έναντι των Οθωμανών.

Απέναντι στον κίνδυνο ανατροπής των κατεστημένων ισορροπιών, καπετάνιοι, προεστοί, αγάδες, «Τούρκοι και Ρωμαίοι», συνασπίζονται στον «κοινό πόλεμο» έναντι της απειλής που συνιστά για όλους η πιθανότητα κατίσχυσης των σουλτανικών στρατευμάτων στις περιοχές αυτές. Ενώνονται δυνάμεις, οι οποίες, στο πλαίσιο του συστήματος της κατάκτησης, ανέπτυσαν διαφορετικές στρατηγικές και διέθεταν διαφορετικές δυνατότητες όσον αφορά την αναπαραγωγή της δύναμής τους.¹² Στη δεδομένη συγκυρία, η ένωση

11. Το έγγραφο της συνθήκης υπογράφεται από διάφορους καπετάνιους οι οποίοι σχηματίζουν ένα δίκτυο ενόπλων. Συγκεκριμένα υπογράφεται από οχτώ αρχηγούς των Αλβανών (οι πιο γνωστοί στην ιστορία της Επανάστασης είναι οι: Άγο Μουχουρντάρης, Τάηρ Αμπάξης και Σουλεϊμάν Μέτο), οχτώ των Σουλιωτών (πρόκειται για τους γνωστούς αρχηγούς οικογενειών του Σουλίου εκτός από τους Τζαβελάιους) και οχτώ των Αιτωλοακαρνανικών και Ηπειρωτών (αρματολών και προκρίτων της περιοχής). Ειδικά για τους τελευταίους, υπογράφουν κατά σειρά: Γ. Βαρνακιώτης, αρματολός του Ξηρομέρου, Α. Ίσκος, αρματολός Βάλτου, Α. Βλαγόπουλος, αρματολός Βλοχού, Γ. Μπακόλας, αρματολός Ραδοβυζίου Άρτας, Α. Καραγιάννης, πρόκριτος Βάλτου, Γ. Ράγκος, από μεγάλη οικογένεια ενόπλων Βάλτου, Α. Ζύτου, από οικογένεια προκρίτων Αγράφων, και Μ. Κουτελίδας, αρματολός Τζουμέρκων. Αυτοί είναι συγγενώς και οι καπεταναίοι που συνεργάζονται από την έναρξη της Επανάστασης, στην Αιτωλοακαρνανία, τον Μάιο του 1821. Για τους ενόπλους, βλ. Γ. Γαζής, *Λεξικόν της Επανάστασεως και άλλα έργα*, ό.π., σσ. 13, 15, 24-27, 40-41, 67, 72. Για τους προκρίτους, βλ. Κ. Αβραάμ, *Ρομειωτίτες Αγωνιστές του Εικοσιένα*, Αθήνα, Καραβάκος, 1957, σσ. 132, 192-193. Σε άλλο έγγραφο των συμάχων το οποίο απεικνύεται στον Α. Μαυροκορδάτο, βρίσκουμε περισσότερες υπογραφές διαφόρων προκρίτων και ενόπλων από Ξηρόμερο, Βάλτο και Βλοχό. Βλ. *Ιστορικών αρχείων Α. Μαυροκορδάτου*, ό.π., τ. Α', σ. 76.

12. Στο πλαίσιο του συστήματος της κατάκτησης, οι ένοπλοι θεμελιώνουν τη δύναμή τους στην ικανότητά τους να χειρίζονται επιτυχώς την οπλική δύναμη και στην άσκηση βίας στις κοινότητες και στις οθωμανικές αρχές για την εξασφάλιση προνομίων και την ένταξή τους

υπαγορεύεται από τη διεύρυνση του πολέμου και τη διατάραξη της τάξης στην περιοχή ως αποτέλεσμα της Επανάστασης αλλά και της έκβασης της πολιορκίας του Αλή πασά στα Ιωάννινα.¹³ Καθώς η επέκταση του πολέμου καθιστά δύσκολη την προστασία των κοινοτήτων από τις λεηλασίες και απειλεί τη δυνατότητα διατήρησης της δύναμης των ενόπλων, η δημιουργία συμμαχικού δικτύου συνιστά έναν από τους όρους δράσης των εξεγερμένων ή των θιγόμενων από την έκβαση του πολέμου. Στη σύναψή της, η βασικότερη παράμετρος που μεσολαβεί δεν φαίνεται να είναι άλλη από την οπλική δύναμη των συμβεβλημένων, εν όψει ανάληψης κοινής δράσης.

Θεμελιώδης όρος της συνθήκης αναδεικνύεται η αλληλεγγύη των μελών της συμμαχίας, η οποία επικυρώνεται με τους όρκους «τιμής» και «πίστης». Διαβεβαιώνεται με σαφή τρόπο η ένωση, η αλληλοπροστασία και η αλληλοβοήθεια των συμμάχων ως «ένα σώμα» απέναντι σε όποιον εμφανιστεί ως εχθρός. Ο εχθρός δεν προσδιορίζεται με βάση την κοινωνική του θέση ή τη θρησκευτική του ταυτότητα [ή μεγάλος ή μικρός ή Τούρκος ή Ρωμραίος]. Στο κείμενο της «συνθήκης», η θρησκευτική διαφορά φαίνεται να παραμερίζεται

στους οθωμανικούς στρατιωτικούς μηχανισμούς. Οι προεστώι θεμελιώνουν τη δύναμή τους στην ανάληψη διεκδικητικών λειτουργιών στο πλαίσιο της κοινότητας, στην οικονομική τους δύναμη και στη συμμετογή τους στους διοικητικούς και φορολογικούς μηχανισμούς της αυτοκρατορίας ως εκπρόσωποι των κοινοτήτων. Οι οθωμανικοί αξιωματούχοι ή ένοπλοι διαθέτουν μεγαλύτερες δυνατότητες απόσπασης προνομίων και ανέλιξης στους εξουσιαστικούς μηχανισμούς της οθωμανικής διοίκησης σε σχέση με τα χριστιανικά διεκδικητικά στρώματα, λόγω της θρησκευτικής διαφοροποίησης κατακτητών και κατακτημένων, που νομιμοποιεί και αναπαράγει το σύστημα της κατάκτησης. Ενδεικτικά, βλ. Σ. Ασδραχάς, *Σχόλια*, Αθήνα, Αλεξάνδρεια, 1993, σ. 175, και Ν. Κοταρίδης, *Παραδοσιακή Επανάσταση*, ό.π., σ. 52.

13. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Μακρυγιάννης: «[...] συνάχτηκαν και οι πρόκριτοι των χωριών της Άρτας και οι νοικοκυραίγοι και μιλήσανε πώς θα βαστάξουν αυτόν τον μεγάλον οχτρό, οπούταν πνιμένος όλος αυτός ο τόπος από τα Γιάννινα, Άρτα, Πρέβεζα, Σούλι, όλο αυτό το καυκί πλήθος Τουρκία και πασαδες και όλο νέοι κουβαλιόνταν απ' όύλα τα μέρη της Τουρκίας και Αρβαντίας εξ αιτίας του Αλήπασα την πολιορκία. Και ύστερα γεννήθη και το δικό μας το Ελληνικόν κι' εμείς το πηγαίναμε σκεπασμένο ότι δουλειόμε δια τον Αλήπασα, τον αφέντη μας. Ή [...] Αυτά βγαίναμε, να ελευζόμε τους Τούρκους Αρβανίτες, το κόμμα του Αλήπασα, να τους έχυμε φίλους αυτούς, να μας βοηθήσουνε κι' αυτήνοι, ότι ήμαστε αλίγοι και οι Τούρκοι πλήθος». Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, επιμ. Σ. Ασδραχάς, Αθήνα, Καραβίας, χ.χ., σ. 39.

ακόμα και για την προσχώρηση μελλοντικού νέου συμμάχου [συντρόφου]. Ως εχθρός αναγνωρίζεται οποιοσδήποτε στρέφεται εναντίον [φανεί ενάντιος] της συμμαχίας και απειλεί [᾿γγίζει] τα μέλη της. Αντίθετα, όποιος δεν προσχωρεί στο εχθρικό στρατόπεδο, εντάσσεται, σχεδόν αυτόματα, στη συμμαχία [στην ίδια συντροφιά]. Η βασική, λοιπόν, αντιπαλότητα που αναδεικνύεται δεν παραπέμπει στην αντίθεση χριστιανός-μουσουλμάνος, αλλά στη διάκριση συμμάχων [σύντροφος] - μη συμμάχων [εχθρός].¹⁴ Κατά συνέπεια, οι σύμμαχοι, με την ένωσή τους στη συγκυρία του πολέμου, προσδοκούν τη διατήρηση και την αναπαραγωγή της αμφισβητούμενης κυριαρχικής τους ικανότητας. Βάση της ένωσης αυτής συνιστά η αλληλεγγύη, που υπαγορεύει την ανάληψη κοινής και ισότιμης δράσης για την επίτευξη της «σωτηρίας» των μελών της συμμαχίας. Σε αυτή την προοπτική, η θρησκεία αναγνωρίζεται ως το μόνο μη κοινό στοιχείο ανάμεσα στους συμμάχους. Η θρησκευτική διαφορά, όμως, είναι απαλλαγμένη από την εξουσιαστική διάσταση που είχε στο πλαίσιο του συστήματος της κατάκτησης. Η συμμαχία δεν αποβλέπει παρά στην προσπάθεια αναζήτησης διεξόδων από την κρίση που είχε ενσκήψει και στην αποκατάσταση της κοινωνικής ισορροπίας μέσα σε συνθήκες ευρείας πολεμικής αναστάτωσης.¹⁵

14. Είναι χαρακτηριστικές οι παρακάτω φράσεις που χρησιμοποιεί ο Μακρυγιάννης για να προσδιορίσει τους συμμάχους Οθωμανούς και τους αντιπάλους: «να τους λέμε συντρόφους», «ως φίλοι δικοί μας», «και οι σχτροί μας σκοτώνουν, και οι φίλοι μας», «οι δικοί μας Τούρκοι Αρβανίτες», «οι φίλοι μας». Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, ό.π., σσ. 39-(6).

15. Ενδεικτική είναι η επιστολή που στέλνουν οι σύμμαχοι στον Μαυροκορδάτο (Οκτώβριος του 1821), η οποία συνοδεύει τους πληρεξουσίους τους για την πραγματοποίηση συνέλευσης με σκοπό τη σύσταση τοπικής διοίκησης και τη διεύρυνση της συμμαχίας: «Επειδή και η περίστασις το εκάλεσε, δια να ανταμωθώμεν όλοι μας εδώ και να ομιλήσωμεν διεξοδικώς και αδελφικώς περί της παρούσης κοινής μας καταστάσεως και να δώσωμεν ένα ορκόν δρόμον εις την υπόθεσίν μας, δια να λείψη εις το εξής η ακαταστασία και ασυμφωνία, όλοι μας Τούρκοι και Ρωμαιοί, οι κάτωθεν σημειωμένοι και πάντες οι μεθ' ημών εδέθημεν πρώτον με τον αδιάλυτον δεσμόν της αδελφότητος, βάλλοντες δια μάρτυρα τον αλόνηστον Θεόν, με απόφασιν στερεάν και αμετάτρεπτον και με τον ισχυρότερον όρκον της τιμής και της συνειδήσεως τώρα και πάντοτε νά μένωμεν τοιούτοι, και διαφορά άλλη εις κάθε υπόθεσίν μας να μην είναι εν τω μέσω μας, παρά μόνον εκείνης της θρησκείας, τα δε άλλα πάντα να είναι όμοια και ίσα τόσον δια Τούρκους ωσάν και δια Χριστιανούς. Δεύτερον, κρίναντες ακριβώς τας περιστάσεις μας [...] είμεθα πολύ αδύνατοι και εστερημένοι πάντων των εν τη παρούση κριτική περιστάσει αναγκαίων. () εχθρός

Στους όρους της συμμαχίας προβλέπεται ρητώς και η «σωτηρία» του Αλή πασά. Με αυτή τους την πράξη, οι σύμμαχοι επιβεβαιώνουν την εμπλοκή τους στις συγκρούσεις της πολιορκίας των Ιωαννίνων και αναγνωρίζουν την αυθεντία του Αλή ως ηγεμόνα [εφέντη]. Η «σωτηρία» του τελευταίου αφορά την απεμπλοκή του από τη δυσχερή θέση στην οποία τον έφερε η σουλτανική δυσμένεια και οι πολεμικές επιχειρήσεις.

Εν τέλει, ο συγκεκριμένος προσανατολισμός της «ελληνοαλβανικής συμμαχίας» δεν καταλύει τις ελαστικότητες και τα όρια ανοχής του συστήματος της κατάκτησης. Είναι δεδομένο ότι η «σωτηρία» του Αλή αφορά την αποκατάστασή του στο πασαλίκι των Ιωαννίνων με την απόσπαση αμνηστίας από τον Σουλτάνο. Προς τούτο, η συμμαχία αποβλέπει είτε στην άσκηση στρατιωτικής πίεσης που θα οδηγήσει στην υποχώρηση των σουλτανικών στρατευμάτων είτε στην επίδειξη της απαιτούμενης ισχύος ώστε να κινηθούν οι διαδικασίες απονομής βασιλικής χάριτος.¹⁶ Παίρνοντας το

ημών πολλά ισχυρός και αδυσώπητος εις την καθ' ημών θηρώδη του απόφασιν, και με τας τόσας ανδρείους ανλιστάσεις μας και κατά διαφόρους καιρούς φθοράς, όπου έλαβεν από τα άρματά μας θεία δυνάμει, τόσον περισσότερον εξάπτεται η καθ' ημών οργή του και παντοίως τρόποις μηχανεύεται τον θλευθρόν μας. Ημείς όμως δια την αμετάθετον στερεωτάτην απόφασιν μας και δια το αληθές τέλος της σωτηρίας μας μέλλει αναμφιβόλως να δώσωμεν τέλος τούτου του τρομερού πολέμου ή με την ελευθερίαν μας ή με την χύσιν της ολιώστερης σταλαγματίας του αίματός μας». Βλ. *Ιστορικόν αρχείον Λ. Μαυροκορδάτου*, ό.π., τ. Α', σ. 75.

16. Ο Κουτσονίκας, στην *Ιστορία του*, αναφέρει χαρακτηριστικά μια συζήτηση που έλαβε χώρα μεταξύ των Σουλιωτών: «[...] ο πύρανος αυτός [Αλή πασάς], είπον, άμα εξέλθει της πολιορκίας ουδεμία υπάρχει αμφιβολία ότι ο Κύριος αυτού [Σουλτάνος] θα δώσει εις αυτόν την αμνηστίαν και άλας τας πρώτας του ηγεμονίας [...]». Λ. Κουτσονίκας, *Γενική Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, ό.π., σ. 123. Με αντίστοιχο τρόπο πρέπει να ερμηνευθεί και η φράση του Μαυροκορδάτου σε επιστολή του στον Δ. Υψηλάντη τον Οκτώβριο του 1821: «[...] ο Αλή πασάς ήτον εις την ακμή του να έβγη, και δέν ήτο καμία αμφιβολία ότι ο θρόνος της τυραννίας ήτο έτομος δι' αυτόν [...]». Παρατίθεται στο Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση*, ό.π., τ. Β', σ. 309. Ενώ στο ημερολόγιο του ο Γ. Πραΐδης, τον Δεκέμβριο του 1821, αναφέρει τις προτάσεις των Σουλιωτών και Αλβανών, και γενικά των συμμάχων στις διαπραγματεύσεις τους με τον Ομέρ Βρύωνη και τις Σουλτανικές αρχές των Ιωαννίνων μετά τη λεηλασία της Άρτας: «[...] μας έλεγε [ο καπ. Γεωργιάκης] ότι ο Ομέρ πασάς υπάγει εις Ιωάννινα με τον σιδικάτην του Χουρσίτ πασά, και ότι δέν εδέχθησαν κατ' ουδένα τρόπον να φύγη ο Χουρσίτ πασάς και μετά τρεις μήνας να υπάγη και ο Αλής να προσκλήση εις την Πόλιν το Δεβλέτι [...]». Επίσης, «Ό,τι ο Ομέρ πασάς είπεν, όταν του επρόβαλαν περί του εβγάσματος του Αλή,

μέρος του Αλή πασά, οι σύμμαχοι αποβλέπουν στη διατήρηση της αυτονομίας τους και στην αναπαραγωγή της δύναμής τους.

Γι' αυτόν τον λόγο, η συνθήκη προβλέπει την εξασφάλισή τους απέναντι στη ηγεμονία του Αλή πασά στην περίπτωση που αποκατασταθεί στα Ιωάννινα. Δηλώνουν, μάλιστα, έτοιμοι να στραφούν και εναντίον του εάν στο μέλλον απειλήσει τα συμφέροντά τους. Προς την κατεύθυνση αυτή, οι σύμμαχοι αποφασίζουν ότι όλες οι κοινότητες [κεφαλοχώρια] που ο Αλή πασάς είχε οικειοποιηθεί με τη βία¹⁷ [χωρίς άσπρα], ως τσιφλίκια, θα επανέλθουν στο πρότερο πολιτικό, κοινωνικό και ιδιοκτησιακό καθεστώς. Δηλαδή, οι κοινότητες θα έμεναν «ελεύθερες» όπως ήταν «εξ αρχής» και οι χριστιανοί κάτοικοί τους θα όφειλαν να εκπληρώνουν μονάχα τις παλιές φοροδοτικές τους υποχρεώσεις [βασίλική δεκατιά ή κέσμι]. Πρέπει να σημειωθεί ότι αν και η συμμαχία στρέφεται εμφανώς κατά των σουλτανικών δυνάμεων, δεν αμφισβητεί την εξουσία του Σουλτάνου ούτε σκοπεύει στην ανατροπή της οθωμανικής εξουσίας.¹⁸ Θα

ότι ο Χουρσίτ πασάς δεν τολμά να το αναφέρει εις τον Σουλτάνο [...]. Βλ. *Ιστορικό αρχείο Α. Μαυροκαράτου*, ό.π., τ. Β', σσ. 44, 61.

17. Ο Αλή πασάς είχε προσαρτήσει στα τσιφλίκια του πολλές κοινότητες είτε δια της βίας είτε εξαγοράζοντας την αδυναμία τους να αντεπεξέλθουν στις φοροδοτικές τους υποχρεώσεις. Βλ. Σ. Ασδραχάς, *Οικονομία και νοοτροπίες*, Αθήνα, Ερμής, 1988, σ. 125. Επίσης, δρισκόταν σε αντιπαλότητα με Αλβανούς ηγεμόνες της Ηπείρου και προσπαθούσε να τους αποδυναμώσει αρπάζοντας με τη βία τις ιδιοκτησίες τους. Αυτό φαίνεται χαρακτηριστικά στην ακόλουθη επιστολή των εξεγερμένων Αλβανών αγάδων του Μαργαριτίου και άλλων ντόπιων παραγόντων εναντίον του Αλή πασά, το 1805: «[...] ο σκτρός μας Τούρκων και Ρωμαίων Αλή Βεζύρης εγίνηκε πολύ φόρτωμα και μας επλάκωσε τα τζεφλίκια μας και χαλεύει να μας πάρη τον τόπο μας όλον και εμάς, και εμείς αυτόν δεν τον δεχόμαστε. Καλύτερα τόχουμε να χαθούμε όλοι μας παρά να κάμουμε αφέντη αυτόν τον τύρανο [...]». Βλ. Ι. Φιλήμων, *Δοκίμιον περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Αθήνα, 1859, τ. Β', σ. 354.

18. Ο ακύνμος απολογητής του Βαρνακιώτη, ο οποίος σίγουρα είχε υπόψην του το κείμενο της συνθήκης, αναφέρει για τη συμμαχία τα εξής: «[...] οι Αλβανοί έδωσαν το λόγον τους και το ενγραφόν τους οπού να μην χωρισθούν από ημάς, το ένγραφον και ο λόγος των Αλβανών ήτον αυτός, οπού να πασχίσομε και τα δυο μέρη να διάσομε τον σουλτάνο οπού να συγχωρήση τον Αλή πασιά και ή αυτόν, ή ένα παιδί του και αγρόνι του να αφήση πασιά εις τα Γιάννενα, και τον Ομέρ πασιά Βριώνη εις το Μπιράτι και Δέλβενο, δια να είναι κομμένες οι δύνამες του σπιτιού του Αλή πασιά, οπού αν θελήσει να κάμη τά<ς> συνήθεις πράξεις του, να μην έχη τη δύναμιν». Βλ. Κ. Παπαδόπουλος, *Οδυσεύς Ανδρούτσος και Γ. Βαρνακιώτης*, σειρά «Απομνημονείματα...», ό.π., 1957, σ. 245.

μπορούσαμε να πούμε ότι στρέφεται εναντίον των πασάδων που πολιορκούν τον Αλή και όχι εναντίον της ίδιας της αυθεντίας του Σουλτάνου. Ουσιαστικά, προβάλλεται εδώ μια μορφή ρύθμισης της κρίσης, κατά την οποία ο Σουλτάνος μπορεί —και δικαιούται— να έχει τον τελευταίο λόγο στους όρους αποκατάστασης της διασαλευθείσας τάξης και των τοπικών ισορροπιών.

Η συμμαχία καθιερώνεται ως δεδομένη πραγματικότητα σε ολόκληρη την Αιτωλοακαρνανία. Οι καπεταναίοι και οι πρόκριτοι προσανατολίζουν τη δράση τους σε σχέση με αυτή και οι πολεμικές επιχειρήσεις, στο εξής, διεξάγονται στους κόλπους της.¹⁹ Η συσσωμάτωση των εξεγερμένων έρχεται να απαντήσει στη συνεχή πίεση που ασκούν τα οθωμανικά στρατεύματα στις κοινότητες, να συμβάλει στη διεύρυνση των ορίων ένοπλης δράσης των καπεταναίων και κατ' επέκταση, στην επιτυχημένη διεξαγωγή και οργάνωση του πολέμου. Στο πλαίσιο της ρυθμίζονται οι σχέσεις δύναμης και οι ισορροπίες μεταξύ των ενόπλων, ενώ διευθετούνται και ζητήματα που ανέκυψαν με την επέκταση του πολέμου στην περιοχή. Αμέσως μετά την υπογραφή της συνθήκης, οι σύμμαχοι επαναβεβαιώνουν τον δεσμό τους. Διευθετούν από κοινού τις ανάγκες του πολέμου και μεριμνούν για την αναπαραγωγή της δύναμης των μελών της και την επέκταση των δεσμών της ένωσής τους.

Βάση της προαναφερόμενης λογικής, οι σύμμαχοι επαναβεβαιώνουν τα κυριαρχικά δικαιώματα του συμμάχου τους, αρματολού του Ξηρομέρου, Γ. Βαρνακιώτη, στην αντιπαλότητά του με τον αρματολό της Βόνιτσας Γ. Τσόγκα για τα όρια των αρματολικιών τους.²⁰ Ο Τσόγκας, μετά την έναρξη

19. Ο Μακρυγιάννης μαρτυρεί για τη συνεργασία των ενόπλων και το σχηματισμό του δικτύου που συγκροτείται με τη συμμαχία: «(Οι εδικοί μας, όπου πολεμούσαν στο πέρα μέρος του Σουλίου, οι Τούρκοι τ' Αλήπασα και οι Σουλιώτες, αγρυπήθηκαν και μ' εμάς και είπαμε να παραγγελλωμεν και των αλλωνών από Μισολόγγη κι' εδούθε ναβρούνε εις Κομπότι και Πέτα, να συναχτούν κι' εκείνοι από κείνο το μέρος, να γένη το κίνημα δια την Άρτα. Έγραψαν αυτό οι καπεταναίοι [Αιτωλοακαρνανίες και Νοτίου Ηπείρου] αλούθε να συναχτούνε, καλώς συνάζονταν κι' από το πέρα μέρος του ποταμού όλου». Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, ό.π., σ. 47.

20. Τα γειτονικά αρματολίκια Βόνιτσας και Ξηρομέρου ελέγχονταν προεπαναστατικά από τους καπετάνους Γ. Τσόγκα και Γ. Βαρνακιώτη. Το αρματολίκι της Βόνιτσας είχε αποτελέσει πεδίο ανταγωνισμού μεταξύ Γριβαίων και Κατσικογιάννηδων για να κυριαρχήσει τελικά, με την παρέμβαση του Αλή πασά, ο Τσόγκας. Στο Ξηρόμερο κυριαρχούσαν με κληρονομική διαδοχή οι Βαρνακιώτηδες. Βλ. Ν. Κασομύλης, *Ενθλιμμένα Στρατιωτικά της Επαναστά-*

της Επανάστασης στην Αιτωλοακαρνανία, προσβλέπει στην επέκταση του πεδίου επιρροής του και ενσωματώνει στο αρματολίκι του ορισμένες κοινότητες της επαρχίας Ξηρομέρου, οι οποίες συνορεύουν με τη Βόνιτσα. Οι πρόκριτοι και οι κάτοικοι των συγκεκριμένων κοινοτήτων, δεχόμενοι τις πιέσεις του, προσχωρούν στην καπετανία του. Το γεγονός αυτό προκαλεί την αντίδραση του Βαρνακιώτη, καθώς αμφισβητείται η κυριαρχία και η αυθεντία του ως ενόπλου στο χώρο του αρματολικιού του. Η επαναβεβαίωση της δύναμής του επέρχεται με την κινητοποίηση του ένοπλου δικτύου της συμμαχίας, στο πλαίσιο του οποίου συντονίζει τη δράση του.

Έτσι, οι σύμμαχοι παρεμβαίνουν στη διαμάχη με έγγραφό τους για να ρυθμίσουν την υπόθεση.²¹ Υπόσχονται ένοπλη στήριξη στον Βαρνακιώτη,

σεως, ό.π., τ. Α', σσ. 36-39. Για τον καπετάνιο Γ. Τζόγκα στην Επανάσταση, βλ. Κ. Λ-βραάμ, Ρομμελιώτες Αγωνιστές του Εικοσιένα, ό.π., σ. 155 και Γ. Γαζής, Λεξικόν της Επανάστασεως και άλλα έργα, ό.π., σσ. 36-37. Για τη διαμάχη του με τον Βαρνακιώτη, βλ. Ν. Φυσεντζίδης, Αυτόγραφαι επιστολαί, ό.π., σσ. 110-111. Επίσης, ο Γενναίος Κολοκοτρώνης στα απομνημονεύματά του αναφέρει ορισμένα στοιχεία γι' αυτή τη διαμάχη μέσα στην Επανάσταση: «Μετ' αλίγας ημέρας εσυνάθησαν οι οπλαρχηγοί της Δυτικής Ελλάδος της Ακαρνανίας εις του Παπαδά, επαρχία Ξηρομέρου, όπου υπήγεν και ο Γενναίος, ή εις της Κουκουπίνας το πηγάδι, όπου αντίς να σκεφθούν δια να συναΐξουν τροφάς και στρατεύματα, είχαν φιλονεικίαν μεταξύ τους ο Βαρνακιώτης με τον Τζόγκα δια το κώλι της Κατοίνας. Τότες διασθείς ο Γενναίος ων και μικρότερος κατά την ηλικίαν των εκείσε ὄλων, εἶπε προς τον Βαρνακιώτην και Τζόγκαν, ότι εδῶ δεν βλέπω να προσπαθήτε δια το γενικόν καλόν και να σκεφθήτε εθνικώς, αλλά φιλονικάτε μεταξύ σας δια τα αρματολίκια και δια τα κώλια [...]. Ο δε Βαρνακιώτης απεκρίθη, ότι το κώλι αυτό το έχει από τον καιρόν του Λδάμ, ο δε Τζόγκος εἶπεν, ότι είναι προ καιρού ηνωμένον με το καπετανάτον του». Γ. Κολοκοτρώνης, Απομνημονεύματα, σειρά «Απομνημονεύματα...», ό.π., σ. 67.

21. Η κινητοποίηση των συμμάχων πιστοποιείται, μεταξύ άλλων, και από το έγγραφο με το οποίο εκφράζουν την υποστήριξή τους στον Βαρνακιώτη: «Ημεῖς οι κάτωθεν υπαγεγραμμένοι, με το να εγίναμεν ένα κορμί τούρκαι και ρωμαίοι και τζαλιφούμεν δια το χαϊρλί του Βεζίρ Αλή Πασιά εφένδη μας και εδηκόν μας, εις ετούτον τον καιρόν ο καπετάν τζιόνκας έσχησεν επήρην μερικά χωρία από το ξηρόμερον αδικώς, δι' αυτό υποσχομέθα του καπετάν γεωργάκη βαρνακιώτη οπού αν δεν τραβίξη χέρι ο καπετάν τζιόνκας από τα χωρία οπού είναι νεχαγιές [τηήμα] Ξηρομέρου, να το έχει ο καπετάν γεωργάκης, καθώς το είχαν ο παπαύλις του και ο πατέρας του και αυτός, από το γιοφίρι ταλεβρά, και εις το σορό, και εις το σταβρό του λιβαδιού και εις το μέγα βουνό αν δέν σταθή ο καπετάν τζιόνκας εις αυτά τα σύνορα να ήμαστε ὅλοι συμβόλοι του καπετάν γεωργάκη, και καπετάνω του καπετάν τζιόνκα και ούτε εις την αγάπην του αφεντός μας έχει να μείνη εις το εξής ούτε και εις την εδικήν μας αδελφούσινην, και

ενώ απειλούν τον Τσόγκα με επίθεση και αποκλεισμό του από τη συμμαχία εάν δεν περιορισθεί στα όρια της καπετανίας του. Επικυρώνουν την εξουσία του Βαρνακιώτη σε ολόκληρο το Ξηρόμερο και επαναβεβαιώνουν τα κληρονομικά δικαιώματά του στο αρματολίκι. Η στήριξη που παρέχουν οι σύμμαχοι συνδέεται με την αναγνώριση του Βαρνακιώτη ως ισχυρού καπετάνιου και ως του σημαντικότερου φορέα αυθεντίας στην περιοχή. Προσβλέπουν, ακόμα, σε μια μελλοντική στήριξη από τη δική του πλευρά, ως ανταπόδοσή.²² Με αυτό τον τρόπο επιβεβαιώνεται και η συμμαχία, καθώς αυτή έχει συναφθεί στη βάση της αλληλοβοήθειας.

Η απειλή προς τον Τσόγκα μπορεί να επιφέρει το προσδοκώμενο αποτέλεσμα, εφόσον κινητοποιείται η ισχυρή δύναμη της συμμαχίας εναντίον του. Επιπλέον, αποκλείεται η επέκταση της δύναμής του με την ένταξή του στο δίκτυο των ενόπλων [αδελφσύνην] και κινδυνεύει να βρεθεί σε δύσκολη θέση αφού θα αδυνατεί να ανταπεξέλθει στις ανάγκες του πολέμου και να

αν δεν τον ακολουθήσωμεν καθώς άνωθεν γράφομεν να ήμαστε μπόσι από την πίστην μας τούρκοι και ρομαίοι, δια τούτο το παρόν μας δίδωμεν εις χείρας του καπετάν γεωργάκου δια συγουρτά της άνω υποθέσεως του και εστω εις ένδειξιν. 1821 Σεπτεμβρίου 1 πέτα άρτας». Ακολουθούν οι υπογραφές των συμμάχων: Αλβανών, Σουλωτών, του Α. Ίσκου και του Γ. Μπακόλα. Βλ. Ν. Φυσεντζίδης, *Αυτόγραφα επιστολαί, ό.π., σ. 95*.

22. Στη δύναμη του Βαρνακιώτη αναφέρεται ο Γαζής: «Επειδή δε ην ο εμπειρότερος, ο ευγενέστερος, ο συνετώτερος των οπλαρχηγών της Δυτικής Ελλάδος, και ο έχων υπόληψιν και επιφροήν περισσοτέραν εις τον τόπον, διωρίσθη και Αρχιστράτηγος της Δυτικής Ελλάδος εν τη αρχή της Επαναστάσεως». Γ. Γαζής, *Λεξικόν της Επαναστάσεως και άλλα έργα, ό.π., σ. 25*. Επίσης, η λογική της υποστήριξης και της ανταπόδοσης διαφαίνεται ξεκάθαρα σε επιστολή του Μ. Μπότζαρη προς τον Βαρνακιώτη, τον Οκτώβριο του 1821, με την οποία τον καλεί στην Άρτα για τη συγκέντρωση των συμμάχων: «[...] η αγαδες μου ήπαν οτι κοβέντα να καμο με την αφεντιάν σου μη αρηγοποιεις τόσον οπού σε προσμένο ώρα με την ήραν [...] ληπόν ος φρόντημος οπού ησέ καρτερούμεν να μας δοςσι συμβολή κε μην να αφής τόσον ότι μας χαλαγη αλη, η δολτρα ότι εδο ούτε το ασκέρι σου ούτε ο αδελφο σου μας κάνου ηχητιζα [ανάγκη] καθώς μας κάνει η συμβολή ης αφεντιά σου [...]» και «[...] να ερθής μόνο σου εδο και από εδο τοικ έργεσε από χάκι [δικαιο] εκινου οπού δεν σε ακούν οτί όχι το σπίτι μας οπού ενε άλο εδικό σου θελά σε βοελλίσωμεν αλά έχις και τοικ αγαδες βοεθούς κατά το σάρτι οπού έχμεν δόσι ο ένας του αλουνού οτί εμής στο κάρελι [Αιτωλοακαρνανία] άλου απο την αφεντιά σου δεν λογαριαζόμεν ουτε δια να μας κάμει δουλιά ούτε να μας δόσι συνβολή λιπόν ευκτιζάς είνε οπού να κοπιάσις το υλιγορότερο [...]». Βλ. Ν. Φυσεντζίδης, *Αυτόγραφα επιστολαί, ό.π., σσ. 105-108*.

ανταποκριθεί στην ιδιότητα του προστάτη της περιοχής του.²³ Η παρέμβαση της συμμαχίας διασφαλίζει την ισορροπία δυνάμεων και τη σταθερότητα των σχέσεων εξουσίας ανάμεσα στις δύο αυθεντίες, χωρίς να προβαίνει σε ανακατανομή των αρματολικιών. Παράλληλα, επιβεβαιώνεται η εξουσία αμφότερων των πλευρών μέσα στο πεδίο επιρροής τους και εμποδίζονται οι ανακατατάξεις, οι οποίες ευνοούνται από τον συνεχή πόλεμο και την αποχώρηση των Οθωμανών ως τοπικών αρχών.

Εν όψει της ανάληψης κοινής πολεμικής δράσης, στο πλαίσιο της συμμαχίας διευθετούνται παλιές αντιπαλότητες και ανταγωνισμοί μεταξύ των καπετάνιων. Η οικογένεια του Μάρκου Μπότσαρη διατηρούσε εχθρικές σχέσεις με αυτή του Γώγου Μπακόλα. Πριν από την Επανάσταση, οι δύο οικογένειες είχαν βρεθεί αντίπαλες κατά τη διάρκεια ενός αρματολικού ανταγωνισμού, που είχε ως κατάληξη τον φόνο του Κίτσου Μπότσαρη, πατέρα του Μάρκου, από τον Μπακόλα.²⁴ Αντικείμενο του ανταγωνισμού ήταν η διεκδίκηση από τους Μποτσαραίους των αρματολικιών της Νοτίου Ηπείρου, μεταξύ των οποίων και το Ραδοβύζι (Άρτα). Ο Μπακόλας ήταν αρματολός του Ραδοβυζίου και διατήρησε το καπετανάτο σκοτώνοντας τον αρχηγό της

23. Το φρούριο της Βόνιτσας δεν είχε καταληφθεί από τους επαναστάτες, με αποτέλεσμα να δέχεται συχνά επιθέσεις από τους Οθωμανούς της Πρέβεζας. Καθ' όλο το πρώτο έτος της Επανάστασης, οι επιθέσεις αυτές αντιμετωπιζόνταν με τη συνεργασία του Τσόγκα και των ενόπλων του Ξηρομέρου και των άλλων γειτονικών αρματολικιών που επίσης κινδύνευαν. Βλ. Κ. Παπαδόπουλος, *Οδυσσεύς Ανδρούτσος και Γ. Βαρνακιώτης*, ό.π., σσ. 242-245.

24. Το γεγονός έλαβε χώρα στην Άρτα το 1813, όταν ο Κ. Μπότσαρης με τους συγγενείς του επανήλθαν από τα Επτάνησα, όπου είχαν εκδιωχθεί όλοι οι Σουλιώτες από τον Αλή πασά το 1803, με σκοπό να διεκδικήσει τα «πατριά» αρματολίκια Βάλτου, Ραδοβυζίου, Μετσόβου και Τζουμέρκων. Οι Μποτσαραίοι είχαν διοριστεί αρματολοί σε αυτές τις περιοχές από το 1800 και διώχθηκαν έπειτα από τη γενική ήττα των Σουλιωτών από τον Αλή πασά. Την εποχή της επιστροφής των Μποτσαραίων, τα αρματολίκια είχαν καταληφθεί από άλλους κλεφταρματολούς, μεταξύ των οποίων και ο Γ. Μπακόλας στο Ραδοβύζι. Τότε ο Μπακόλας, για να διατηρήσει την αρματολική του ιδιότητα σκότωσε, σε συνεργασία με τους Ισκαίους αρματολούς Βάλτου, τον Κ. Μπότσαρη, πατέρα του Μάρκου. Βλ. Δ. Καρατζένης, *Γώγος Κ. Μπακόλας*, ό.π., σσ. 13-15. Επίσης, βλ. Σ. Ασδραχάς, «Από τη συγκρότηση του αρματολισμού. Ένα ακαρνανικό παράδειγμα», ό.π., σσ. 234-241, για μια παρόμοια περίπτωση διαμάχης γύρω από το αρματολίκι του Βάλτου το 1785-1786, καθώς και για τη λογική που διέπει τη δράση των πρωταγωνιστών.

αντίπαλης οικογένειας, που είχε αμφισβητήσει την εξουσία του. Οι αντίπαλοι, με τη συμμετοχή τους στο δίκτυο της συμμαχίας, συμφιλιώνονται και διευθετούν τη διαμάχη τους. Έτσι ρυθμίζεται και ο παλιός ανταγωνισμός ανάμεσα στις δυο οικογένειες για την κατοχή του αρματολικιού της Άρτας. Προτείνεται η σύναψη συνοικεσίου για την επικύρωση τόσο της ένωσής τους όσο και της συμμαχίας.²⁵ Με αυτόν τον τρόπο, επιτελούνται οι διαδικασίες εσωτερικής ολοκλήρωσης της συμμαχίας και ρύθμισης των προβλημάτων που διαταράσσουν τις ισορροπίες δυνάμεων.

Επιπλέον, γίνονται προσπάθειες εξεύρεσης νέων συμμάχων, αποφασίζονται πολεμικές επιχειρήσεις, ρυθμίζονται όλα τα ζητήματα διεξαγωγής του πολέμου και αναπτύσσονται στρατηγικές οργάνωσης και επέκτασής του στη Νότια Ήπειρο. Οι σύμμαχοι απευθύνονται στους επαναστατημένους Πελοποννησίους, οι οποίοι είναι συγκεντρωμένοι στην πολιορκία της Τρίπολης.²⁶

25. Η συμφιλίωση έγινε τον Οκτώβριο του 1821, όταν οι σύμμαχοι συγκεντρώνονται για να επιτεθούν στην Άρτα. Τόσο οι Μποτσαραίοι όσο και οι Μπακωλαίοι αποτελούν σημερινές παράγοντες της συμμαχίας και οι υπογραφές τους βρίσκονται σε όλα τα σχετικά έγγραφα. Για το γεγονός αναφέρει χαρακτηριστικά ο Τρικούπης: «Ο Πραΐδης απήγγιξε τον Μάρκον εν τω χωριώ του Πέτα, όπου υπήγε να συνδιαλλαγέ μετά του θανατίμου εχθρού του, Γώγου, του άλλουτε φονεύσαντος τον πατέρα του διότι, προκειμένης συνεκστρατείας, η συνδιαλλαγή θεωρήθη αναγκαία. Εγένετο δε η συνέντευξις αυτή επί παρουσία πάλλων. Ο Μάρκος εκάλεσε τον Γώγον πατέρα, ο δε Γώγος τον Μάρκον υιόν και τον εδέχθη πεσόντα εις τας αγκάλας του, εφίλησεν ο πατήρ το πρόσωπον του υιού και ο υιός την χείρα του πατρός ληρημονήσας δια την αγάπην της πατρίδος εν ποιώ αίματι η χερ εκείνη εβάρη». Σ. Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, ό.π., τ. Β', σ. 114. Επίσης, βλ. Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, ό.π., σ. 40. Το συνοικέσιο που προτείνεται αφορά τη σύζευξη της πρώτης κόρης του Μάρκου Μποτσαρη με τον γιο του Γώγου Μπακωλα. Βλ. Δ. Καρατζένης, *Γώγος Κ. Μπακωλας*, ό.π., σ. 52.

26. Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός γράφει στα απομνημονεύματά του: «Οι δε Αγάδες Αλβανί, σύμμαχοι των Σουλωτών, ηκόθησαν και μετά των λοιπών Καπιταναίων της Ακαρνανίας, και θέλοντες να κάμουν γενικωτέραν την συμμαχίαν απέστειλαν εκ συμφώνου πρέσβεις εις την Πελοπόννησον ένεκα τούτου, δια να ειδοποιήσωσι τους εν Τριπολιτζά Αλβανούς περί της συμμαχίας ταύτης, και εκείνους μεν να παρακινήσωσι να εξέλθουν της Τριπολιτζάς, τους δ' Έλληνας να μην τους ενοχλήσωσι αλλά να τους αφήσωσι ελεύθερους να περάσουν εις την Ρούμελην με όλον το πράγμα τους, το οποίον εδέχθησαν οι Έλληνες, και άρχισαν να πραγματεύονται οι πρέσβεις με τους Αλβανούς [...]». Παλαιών Πατρών Γερμανός, *Απομνημονεύματα*, σειρά «Απομνημονεύματα...», ό.π., σ. 129. Περισσότερες πληροφορίες μας δίνει ο Φωτιάκος: «Τα περί της συμμαχίας των Τουρκαλβανών μετά των Ελλήνων κατ' αρχάς ενεργούντο μεταξύ των Αληπασαλδήδων Τούρκων και των Σουλωτών και έπειτα μετά των Ακαρνανών. [...]

αλλά και στους πολιορκούμενους Αλβανούς της πόλης. Στόχος τους ήταν η διεύρυνση του συμμαχικού δεσμού και η εξασφάλιση ένοπλης βοήθειας για την αντιμετώπιση των σουλτανικών στρατευμάτων της Νοτίου Ηπείρου. Οι ενέργειες αυτές βρήκαν ανταπόκριση στους Αλβανούς της Τρίπολης (πρώην στρατιώτες του Αλή πασά), οι οποίοι συνεννοούνται με τους Πελοποννήσιους επαναστάτες και έρχονται στη Ρούμελη ως σύμμαχοι, για να ενισχύσουν το στρατόπεδο των ενωμένων Σουλωτών, Αλβανών και Αιτωλοακαρνανών.

Παράλληλα με τις διαδικασίες ολοκλήρωσης της συμμαχίας, λαμβάνεται και η απόφαση συντονισμένης επίθεσης εναντίον των σουλτανικών στρατευμάτων της Άρτας, πόλης δεύτερης σε δύναμη μετά τα Ιωάννινα. Για την επιχείρηση συγκεντρώνονται οι περισσότεροι καπετάνιοι και πρόκριτοι της Αιτωλοακαρνανίας.²⁷ Οι σύμμαχοι κινητοποιούν τους ενόπλους και τις κοινό-

Πριν δε η Τριπολιτσα αλωθή ήλθαν πρέσβεις των Τουρκαλβανών εις τους Έλληνας, ο Χρηστάκης Σταίκος και άλλος ένας δια να ζητήσουν βοήθειαν, και εσυμφώνησαν περί τούτου μετά του πρίγκηπος Ύψηλάντου, του Κωλοκοτρόνη και λοιπών καπεταναίων. Έπειτα οι πρέσβεις αυτοί εμδήξαν μέσα εις την Τριπολιτσάν και εσυνομίλησαν με τους Αλβανούς μπέηδες, οι οποίοι πρότερον ήσαν με τους Αληπασαλήδες και κατόπιν έγειναν Σουλτανικοί. Αλλ' η τιαύτη συμμαχία δεν επραγματοποιήθη. Επαμαλάκωσαν όμως τα πράγματα τα μεταξύ Ελλήνων και Αλβανών των πολιορκουμένων εντός της Τριπολιτσάς [...]. Οι δε αρχηγοί της πολιορκίας είπαν εις τους πρέσβεις να ειπούν εις τους Τουρκαλβανούς μπέηδες, όταν επιστρέψουν εις την Ρούμελην, ότι μετά την άλωσιν της Τριπολιτσάς υπόσχονται να στείλουν βοήθειαν υπέρ του Αλή πασά 10.000 περίπου στρατόν [...]. Φωτιάκος, *Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, τ. Α', Μπούρα, Αθήνα, σσ. 230-231. Ο Χ. Σταίκος είναι από τους πιο ισχυρούς προσετούς της Αιτωλοακαρνανίας και πρωτοστάτησε στην Επανάσταση στη Δ. Στερεά. Βρίσκουμε και τη δική του υπογραφή του σε έγγραφο των συμμάχων. Για τους Σταϊκίαιους, βλ. Κ. Αβραάμ, *Ρουμελιώτες Αγωνιστές του Εικοσιένα*, ό.π., σσ. 148-149. Ο Μακρυγιάννης γράφει για τη συμμαχία: «Εις την Πελοπόννησο ήσαν πολλοί Αρβανίτες με τον Χουρσίτ πασά. τους άφησε οπίσω εις την Πελοπόννησο. Ότ' ήσαν φίλοι του Αλήπασα αυτήνιο. Όλοι. Ό[...] Αφού σήκωσε ντουφέκι η Πελοπόννησο και η Ρούμελη, ως φίλοι δικοί μας αυτήνιο. αρχικαθήκαμε με τους Πελοποννήσιους και τους έβγαλαν έξω από το Βραχάρι και Μακρυνόφο». Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, ό.π., σ. 43. Για τις συνεννοήσεις των Πελοποννησίων με Αλβανούς της Τρίπολης, βλ. Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάστασις*, ό.π., τ. Β', σσ. 196-198.

27. Για την επίθεση στην Άρτα τον Νοέμβριο του 1821, βλ. Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάστασις*, ό.π., τ. Β', σσ. 386-395. Ο Τρικούπης επίσης αναφέρει: «Υπό τιαύτην συμμαχίαν εσχεδιάσθη κοινή εκστρατεία κατά της Άρτης εις αντιπερισπασμόν των πολιορκουόντων τον Αλήν βασυλικών στρατευμάτων». Σ. Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, ό.π., τ. Β', σ. 113. Για την κινητοποίηση του δικτύου των ενόπλων της συμμαχίας γράφει ο

τητες, με σκοπό να συγκεντρωθούν στα περίχωρα της Άρτας ώστε να διεξαχθεί η επιχείρηση. Μερμινούν και για τη διευθέτηση ζητημάτων που αφορούν στον εφοδιασμό του στρατοπέδου.²⁸ Για το λόγο αυτό, απευθύνονται στις κοινότητες. Αποστέλλονται αντιπρόσωποι στις επαρχίες, προκειμένου να καταγράψουν τα δημόσια εισοδήματα [τις δεκατιές] που θα συνάζονται για να καλύψουν τις ανάγκες του στρατεύματος. Επιπλέον, αποτείνονται στις παραθαλάσσιες πόλεις της Αιτωλίας (Μεσολόγγι, Ανατολικό), για να εξασφαλίσουν την προμήθεια και αγορά πολεμικού υλικού.

Ο παραδοσιακά οικείος μηχανισμός τροφοδοσίας των ενόπλων νομιμοποιείται και βασίζεται στην αυξημένη στρατιωτική ισχύ της συμμαχίας, που αναγκάζει τις κοινότητες να συμμορφωθούν στο αίτημα της κάλυψης των αναγκών του πολέμου.²⁹ Η έλλειψη τροφίμων θα σήμαινε διάλυση των ενόπλων

Μακρυγιάννης: «Ήμασταν όλοι εκεί [στο Κομπότι, κοντά στην Άρτα] και ετοιμαζόμαστε, νάρθουν κι' από το Μισολόγγι, Βραχόρι κ' όλα αυτά τα μέρη, και Ξηρόμερον και Βάλτο, να συναχτούνε οι οπλαρχηγοί από αυτά τα μέρη, να πάμεν να πολεμήσομεν την Άρτα, να την κυργέψομε. [...] Έγραψαν αυτό οι καπεταναίοι ολούθε να συναχτούνε [...]». Μακρυγιάννης, *Απομνημονεύματα*, ό.π., σσ. 44, 47.

28. Προς την κατεύθυνση αυτή είναι χαρακτηριστική η επιστολή του Μ. Μπότσαρη στον Βαρνακιώτη, τον Οκτώβριο του 1821: «[...] είδα να μου γράφης οτί έστύλες εκατο παλικάρια και από κοντά έρχεται και ο αδελφό σου με το επίλοπο ασκέρι και ει αρθεντιά σου μένις δια να κάμης κυβέρνισι δια ζαιρέν [τροφήμα] και τσουμπεανέ [πολεμοφόδια] από το τερτίπι [τέχνασμα] καλο είνε πλιν ει αρθεντιά σου οσον εμπορίς το γλυγορότερο να διορθώσις όλες τες δουλέζ και να κοπιάσις εδο χωρίς άλλο [...] σίμερα μου έγραψαν ει αγάδες και η καπετανέι μου οπού να πάγο πίσο εκί και σαν συναχθίτε η αρθεντιά σας εδο φανερόστε μου και ελλίς έρχομε και ανταμωνόμαστε και θάνομε κάθε δουλιά εις πρώτην λιπόν μιν αμελίς τιν δουλιά μόνο βάλε επιμέλια οπού να συναχθί το ασκέρι και όλα τα αναγκέα οπού σας προέγραφα μία ώρα αρχίτερα [...]». Αναφέρεται στο, Ν. Φυσεντζίδης, *Αυτόγραφα επιστολαί*, ό.π., σσ. 106-107.

29. Οι σύμμαχοι γράφουν στον επίσκοπο της Βόνιτσας τον Οκτώβριο του 1821: «[...] ελλίς οπού λάβης το παρόν μας να κινήσης και να πηγαίνης, με το παρόν μας αράδα εις όλον το Κάρλαδι πέρα και πέρα και εις τους πέντε ναχιμέδες να γράψης την δεκατιάν με παστρικά τεφτέρι και λογαριασμών από χωριά, τζεφτυλίκια, Μοναστήρια και κάθε άλλο οπού είχε σποράν γενημάτων, και το τερτέρι αυτό να μας δαλή όταν σου το ζητήσομεν, επειδή και απ' αυταις ταις δεκατιές έχουν να τραφούν όλα τα ταμπούρια μας και ασκέρια εν όσω έχουμε με τους ελθρούς μας, και όποιον μέρος σου εναντιωθή και δέν υπακούσει κατά την θέλησίν σου να γράψης παστρικά την δεκατιάν του, ελλίς να μας δώσης ημάς χαμπέρι, και τότε κάμνωμεν ημείς εκείνο οπού χρειάζεται, ελλίς όμως να κινήσης και να κάμης καλώς σου γράσομεν και να δουλεύσης με πίστιν και τιμήν εις αυτόν τον μασιόγν, ωσαν οπού είναι η μόνη ελπίς της κάθε δουλει-

σωμάτων και αδυναμία των καπεταναίων να ελέγξουν τη δράση τους και να προστατεύσουν τις κοινότητες από την επίθεση του εχθρού. Η δύναμη της συμμαχίας δραστηριοποιείται για να καλύψει και τέτοιου είδους ζητήματα μέσα στη γενική αναστάτωση που είχε προκαλέσει η διεύρυνση του πολέμου.

Συγκροτείται, λοιπόν, ένα εκτεταμένο και ισχυρό δίκτυο ενόπλων στη Νότια Ήπειρο, που έχει τη δυνατότητα να διευθετεί τις πολεμικές υποθέσεις και να διατηρεί τη σταθερότητα των σχέσεων και την ισορροπία δυνάμεων. Μέσα στη δίνη της Επανάστασης συγκροτείται ένα κέντρο, η δύναμη του οποίου λαμβάνεται υπόψη ακόμα και από αρματολούς διαφορετικών περιοχών. Οι καπετάνιοι Θεσσαλίας και Μακεδονίας που δεν έχουν εξεγερθεί ακόμα, απευθύνονται στο δίκτυο της συμμαχίας για να ζητήσουν βοήθεια και πληροφορίες, με σκοπό να καθορίσουν τη δική τους στάση απέναντι στην Επανάσταση.³⁰ Αναδεικνύονται, έτσι, προοπτικές διασύνδεσης των ενόπλων και ανάπτυξης δικτύων υποστήριξης και διαχείρισης του πολέμου σε ευρύτερες γεωγραφικές περιφέρειες.

Για τους Αιτωλοακαρνάνες η συμμαχία έλαβε χώρα στο πλαίσιο της επανάστασής τους εναντίον των «τυράννων» Οθωμανών. Ο τρόπος με τον οποίο διαχειρίζονται την εξέγερση, οδήγησε στην ένωσή τους με όλους τους εξεγερ-

άς μας». Αναφέρεται στο Δ. Καρατζής, Γώγος Κ. Μπακόλας, *ό.π.*, σ. 49. Ταυτόχρονα γράφουν στον Μαυροκορδάτο: «Από το προς τους Μεσολογγίτας και Ανατολικιώτας γράμμα μας δεβακώνεσαι πόσην ανάγκην έχομεν δια μπαρούτι και μολύδι με το να είμεθα πάντοτε εστερημένοι. Παρακαλούμεν λοιπόν να τους διάση σφοδρίς, δια να κάμωσι καλώς τους γράφομεν, να μας καταφθάση και η εκλαμπρότης της με πεντακόσιας οκάδας όσον τάχιστα, δια να μην εμποδισθή η υπόθεσις της Άρτης [...]». Βλ. *Ιστορικών αρχείων Α. Μαυροκορδάτου, ό.π.*, τ. Α', σ. 76.

30. Ο Γ. Πραϊδής γράφει στο ημερολόγιό του τον Δεκέμβριο του 1821: «[...] γράφει [ο Ν. Στουρνάρης από τον Ασπροπόταμο (Πίνδο)] ότι ήλθαν προς αυτόν απεσταλμένοι από τους καπιτάνους του Ολύμπου, οίτινες περιμένουν εκεί να λάβουν απόκρισιν εις τινά γράμματα, οπού έστειλαν εις το ορδί της Άρτας [στους συμμάχους δηλαδή] δια να τους ειδοποιήσουν, πώς και αν πρέπει και πότε να κινηθούν οι καπετάνιοι εκείνων των μερών, συμβουλεύει δε και να πιάσουν οι εν Άρτη καπετάνιοι και αγάδες το Μέτζοβον, επειδή είναι αδύνατον να κινηθούν υφελίμως εκείνοι, μας στέλλει δε ο Ράγκος γράμα προς αυτόν των [Ολύμπιων-Μακεδόνων] καπετάνων [...] της 29) Νοεμβρίου 1821, εις το οποίον τον αναφέρουν, ότι είναι έτοιμοι να σηκωθούν και έχουν δεβαιότητα να κατατροπώσουν τον τύραννον και ας μην έχη αμφιβολίαν, τόσον μόνον να τους ειπούν, αν το στοχάζωνται τούτοι απ' εδώ [Άρτας] αρμόδιον». Βλ. *Ιστορικών αρχείων Α. Μαυροκορδάτου, ό.π.*, τ. Β', σσ. 61-62.

μένους ενόπλους (χριστιανούς ή μουσουλμάνους) της Νοτίου Ηπείρου και στην εμπλοκή τους στην πολιορκία των Ιωαννίνων. Με τη σύσταση της συμμαχίας καθίσταται δυνατή η διασφάλιση των όρων αναπαραγωγής της δύναμής τους μέσα σε συνθήκες συνεχούς πολέμου και ευρύτερης κοινωνικοπολιτικής αναταραχής. Η εξέγερση δεν ταυτίζεται σε όλο της το εύρος με τη σχηματική προοπτική απέναντι στο σύστημα της κατάκτησης. Η υπογραφή της συνθήκης αντανακλά, δηλαδή, μια προσπάθεια των εξεγερμένων για αναζήτηση πιθανών λύσεων μέσα στο πλαίσιο της οθωμανικής νομιμότητας και, ως εκ τούτου, διακρίνεται από τα εθνικά προτάγματα της Επανάστασης. Η συμμαχία αναδεικνύεται σε ρυθμιστική διαδικασία που επιδιώκει τη διορθωτική παρέμβαση στις εντάσεις που δημιουργήσαν ο πόλεμος και η πολιορκία του Αλή πασά. Κατά τούτο, επιτυγχάνεται η συνεργασία ομάδων διαφορετικών προσανατολισμών και θρησκειών χωρίς να παράγονται συγκρούσεις μεταξύ τους.

Στη δυναμική της Επανάστασης αναδύονται νέοι φορείς δύναμης, η δράση των οποίων νομιμοποιείται από το εύρος των εθνικοαπελευθερωτικών ιδεών. Παράλληλα με τη σύναψη της συμμαχίας, δραστηριοποιείται στην περιοχή ομάδα διανοουμένων, με κέντρο τον Α. Μαυροκορδάτο. Οι τελευταίοι, φορείς των εθνικών αξιών, προσανατολίζουν τη δράση τους στην κατεύθυνση επέκτασης της Επανάστασης και της πολιτικής ενοποίησης των εξεγερμένων περιοχών. Αναδεικνύουν την ανάγκη σύστασης εθνικής διοικήσεως και εγκαθίδρυσης νέων κεντρικών θεσμών εξουσίας που προσομοιάζουν με αυτούς του εθνικού κράτους. Μέσω αυτών των θεσμών θα αναλάμβαναν τη διεύθυνση και διεξαγωγή του πολέμου, με προοπτική την πραγμάτωση της απελευθέρωσης του επαναστατημένου έθνους.³¹ Βάσει της λογικής αυτής, ο Μαυροκορδάτος δραστηριοποιείται στην Αιτωλοακαρνανία για τη σύσταση ενός τοπικού διοικητικού οργάνου, ως πρώτο βήμα για τη σύσταση εθνικής διοικήσεως.³²

31. Για τη δράση του Μαυροκορδάτου και των διανοουμένων προς αυτή την κατεύθυνση στο πρώτο έτος της Επανάστασης, βλ. Ν. Ροτζώκος, *Επανάσταση και Εμφύλιος στο Εικοσιένα*, Αθήνα, Πλέθρον, 1997, σσ. 27-32.

32. Για τις οργανωτικές ενέργειες και τη δράση του Μαυροκορδάτου στην Αιτωλοακαρνανία, βλ. Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση*, ό.π., τ. Β', σσ. 63-66, 324-332, 351-353.

Η συμμαχία των επαναστατών με τους Αλβανούς του Αλή πασά, αλλά και με τον ίδιο τον Αλή, αντιμετωπίζεται από τον Μαυροκορδάτο ως δυνατότητα διατήρησης και επέκτασης του πολέμου στη Ν. Ήπειρο.³³ Η πιθανότητα επικράτησης του Αλή πασά και αποκατάστασης της εξουσίας του δεν ήταν στόχος που συνδυαζόταν αυτονόητα με την εθνική προοπτική της Επανάστασης. Αντιθέτως, με μια ευνοϊκή για τον Αλή κατάληξη των πραγμάτων, υπήρχαν μεγάλες πιθανότητες να καταπνιγεί ή να χάσει τον εθνικοαπελευθερωτικό της χαρακτήρα. Η συμμαχία με τους Αλβανούς και η παράταση της πολιορκίας του Αλή πασά θα μπορούσε να συμβάλει στην εδραίωση της Επανάστασης στην Πελοπόννησο και στη Στερεά, αλλά και στην επέκτασή της στις βόρειες περιοχές. Σε τελευταία ανάλυση, η παράταση της «αλληλομαχίας» των Οθωμανών λειτουργούσε προς όφελος της Επανάστασης. Ο κύκλος της Φιλικής Εταιρείας ακολουθούσε παρόμοια πολιτική, η οποία είχε

33. Ο Τρικούπης αναφέρει συγκεκριμένα: «Προθέμενος ο Μαυροκορδάτος να συστήσει την κεντρική Αρχήν της Αιτωλοακαρνανίας, προέθετο εν ταυτώ να συσφίξῃ ἐτι μᾶλλον και τον ενυπάρχοντα συμμαχικόν δεσμόν των Ελλήνων και των αληπασιαζόντων Αλβανών. Προς ανακούφισιν της Ελλάδος επάναγκες ἦτο να παραταθῆ ὅσον δυνατόν μακρότερον ἡ της Πύλης και του Αλή αλληλομαχία. Εἰς ἐπίτευξιν δὲ τούτου ὤφειλεν ἡ Ελλάς να υποστηρίξῃ τον ἀδυνατώτερον, και ἀδυνατώτερος ἦτον ο Αλῆς, ὥστε ἡ των Αληπασιζόντων Αλβανῶν και Ελλήνων συμμαχία εἰς παράτασιν της αλληλομαχίας ἦτον υγιῆς πολιτικῆ». Σ. Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικῆς Επανάστασης*, ὁ.π., τ. Β', σ. 112. Επίσης, για την πολιτική του Μαυροκορδάτου ἀπέναντι στον Αλή πασά και τὴ συμμαχία, βλ. Δ. Κόκκινος, *Ἡ Ελληνική Επανάσταση*, ὁ.π., τ. Β', σσ. 345-348. Ο ἴδιος ο Μαυροκορδάτος γράφει στον Ἰψηλάντη τον Οκτώβριο του 1821 για τὴν κρίσιμη κατάσταση του πολέμου στην Αιτωλοακαρνανία: «[...] ο Αλή πασάς ἦτον εἰς τὴν αἰμῆ του να ἐβγη, και δὲν ἦτο καμμία ἀμφιβολία ὅτι ο Ὁρόνος της τυρανίας ἦτο ἑτοίμος δι' αὐτόν [...] Τα χρέη μου εἰς τὸ αὐτῆ περιπτώσιν ἦταν πολλά και μεγάλα. Εἰς αἰσθητικὸν ὅμως. Ἡ [...] Να ἐμποδίσω τὴν ἐξοδὸν του Αλή πασά ἐπὶ το παρόν, και να παρατείνω ὅσον το δυνατόν περισσότερο τὴν παρούσαν στάσιν των πραγμάτων του». Παρατίθεται στο Δ. Κόκκινος, ὁ.π., τ. Β', σσ. 309-310. Σε ἄλλη ἐπιστολή του προς Κ. Καρατζάν, τὴν ἴδια περίοδο, γράφει: «Συμφωνῶ ἀπολύτως μαζί σας σε ὅλα ὅσα αφοροῦν το σχέδιο της συνθήκης με τον Αλή πασά. Δὲν γνωρίζω μέχρι ποιου σημείου μπορούμε να υπολογίζουμε στην υλοποίηση του σχεδίου, ἀλλά εἶναι ἡ τελευταία μας ευκαιρία να διατηρήσουμε ἕνα μέρος της Ἠπείρου». Βλ. *Ιστορικὸν ἀρχεῖον Α. Μαυροκορδάτου*, ὁ.π., τ. Α', σ. 66. Ο Ασδραχᾶς ἀναφέρει γι' αὐτὴ τὴν πολιτικὴ του Μαυροκορδάτου: «Ἡ ἀνταρσία του Αλή ἀντιμετωπίστηκε μόνο σαν δυνατότητα στρατιωτικὸν ἀντιπερισπασμοῦ, ἀλλά κι αὐτός σε μικροχρονικά ὅρια». Σ. Ασδραχᾶς, «σημείωση αρ. 1», στο *Μακρυγιάννης*, ὁ.π., σ. 43.

το χαρακτήρα εκμετάλλευσης της πολιορκίας των Ιωαννίνων μέσω μιας συμμαχίας των ενόπλων της περιοχής με τον Αλή πασά, έτσι ώστε να ελέγχεται η δράση του για να αναπτυχθούν τα επαναστατικά κινήματα και να ελευθερωθεί η Ν. Ήπειρος.³⁴ Με αυτή την έννοια, η συμμαχία με τους Αλβανούς εντάσσεται στο «εθνικό σχέδιο» για την ενίσχυση Επανάστασης απέναντι στην οθωμανική κυριαρχία.

Στη δεδομένη συγκυρία της συμμαχίας των Αιτωλοακαρνανών με τους Σουλιώτες και τους Αλβανούς, ο Μαυροκορδάτος αντιλαμβάνεται πλήρως την πιθανότητα οπισθοδρόμησης του απελευθερωτικού αιτήματος της Επανάστασης και της αποκατάστασης της οθωμανικής νομιμότητας. Διαβλέπει μια γενική τάση προεστών και καπεταναίων της Αιτωλοακαρνανίας να ενωθούν με τον Αλή πασά, να δεχθούν την αυθεντία του και να αναγνωρίσουν την εξουσία του σε ολόκληρη την Ήπειρο, τη Θεσσαλία και την Αλβανία. Εκτιμά ότι ο πόλεμός τους προσανατολίζεται πλέον προς την απελευθέρωσή του, την οποία κρίνει αντίθετη προς το συμφέρον της «πατρίδος». Θεωρεί τη συμμαχία ως το κατ' εξοχήν κέντρο μέσα στο οποίο εκφράζεται και πραγματοποιείται η τάση αυτή. Έτσι, την αντιμετωπίζει ως επικίνδυνη για την Επανάσταση, και την πραγμάτωση της αυτονομίας του έθνους, καθώς οδηγεί, αργά ή γρήγορα, στην υποταγή στους Οθωμανούς. Αντιλαμβάνεται ότι, με τον δεδομένο προσανατολισμό της συμμαχίας, δεν δίδονται μεγάλα περιθώρια ανάδειξης του εθνικού χαρακτήρα της Επανάστασης και της ανεξαρτησίας του έθνους. Παρεμβαίνει στη συμμαχία και επιχειρεί την απομάκρυνση των στόχων της από την απελευθέρωση του Αλή πασά και τη μετατόπισή τους προς τη συντήρηση του πολέμου κατά του Σουλτάνου στην Ήπειρο.³⁵ Ουσιαστικά, επιχειρεί

34. Ο Αλ. Γψηλάντης, σε επιστολή του τον Ιανουάριο του 1821, αναφέρει στον Κολοκοτρώνη: «Να πασχίσετε παντοτρόπως εις το να φιλάττετε μαν συμμαχίαν μετά του Αλή Πασά. Τοιαύτην όμως ώστε αφανίζοντες τους βασιλικούς να έχετε αυτόν πάντοτε εις το χέρι σας [...]. Φαινόμενοι ότι υπερασπίσεσθε και πολεμείτε κατά των εχθρών του Αλή πασά, πασχίσετε να διώξετε εξ όλης σχεδόν της Ηπείρου τα βασιλικά στρατεύματα, ώστε εις τας πρώτας σάλπιγγας της πατρίδος να είναι ελεύθερα εκείνα τα μέρη [...]». Αναφέρεται στο Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση*, ό.π., τ. Α', σ. 566.

35. Ο Μαυροκορδάτος γράφει στον Δ. Γψηλάντη τον Οκτώβριο του 1821: «Όλα αυτά ήσαν μηδέν ως προς το εξής κακόν. Οι καπετάνοι της Αιτωλίας και Ακαρνανίας, πεφοβισμένοι από τας απειλάς του Χουρσίτ πασά, μη βλέποντες την εκτέλεσιν όσων τους υπεσχέθησαν οι

να θέσει τη συμμαχία με τους Αλβανούς και τους Σουλιώτες σε μια βάση διαφορετική από αυτή που προβλέπουν οι όροι της υπογεγραμμένης συνθήκης. Αναζητά, δηλαδή, να στρέψει τις συγκεκριμένες δυνάμεις στην κατεύθυνση εδραίωσης της Επανάστασης και να τις εντάξει στην υπηρεσία του εθνικοαπελευθερωτικού προτάγματος, αποδεσμευοντάς τες από τη σχέση τους με τον Αλή και την πολιορκία των Ιωαννίνων.

Ο Μαυροκορδάτος παρεμβαίνει στη συμμαχία και προσεγγίζει τις ομάδες των Αλβανών και των Σουλιωτών της συνθήκης. Θεμελιώδη όρο της δράσης του συνιστά η προώθηση του σχισματικού χαρακτήρα της Επανάστασης. Συγκεκριμένα απευθύνεται σε μερίδα Σουλιωτών που θεωρεί ότι η δράση τους

καλοί και φιλαλήθεις απόστολοι [της Φιλικής], απελπισμένοι εν ενί λόγω, μη πιστεύοντας πλέον ούτε τας αληθείας, υβρίζοντες και βλασφημούντες όσους έγιναν αίτιοι της τσιαούτης των καταστάσεως, συνεδέθησαν με τους Αλβανίτας, υποσχόμενοι ένορκον συμμαχίαν δια την λύτρωσιν του Αλή πασά, τον οποίον και ανεγνώρισαν αυθέντην των, καθώς επληροφορήθη βεβαίως από το ίδιον έγγραφον της συμμαχίας των. Τι έπρεπε να κάμω εις τιαούτην περίστασιν; Απεφάσισα να ελκύσω τους Σουλιώτας, ως τους πλέον φιλελευθέρους, αγκαλά παραπονομένους και αυτούς και υπογεγραμμένους εις την συμμαχίαν [...] και μετά τας τελευταίας υποσχέσεις των θέλον παρατείνει, όσον ήμπορούν, την λύτρωσιν του Αλή πασά». Παρατίθεται στο Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάστασις, ό.π., τ. Β΄*, σσ. 310-311. Επίσης, τον Οκτώβριο του 1821, γράφει από το Αγρίνιο δυο επιστολές στον Κ. Καρατζά. Στην πρώτη αναφέρονται τα εξής: «Γνωρίζετε τη συμφωνία που ανάμεσα στους αγάδες και τους καπετάνιους, η οποία είναι απολύτως αντίθετη με τα συμφέροντα της Πατρίδος. Οφείλουμε να την διορθώσουμε και δεν γνωρίζω άλλη διόρθωση από αυτή που σας ανακοίνωσα. Έχω πολλά πράγματα να σας πω, αγαπητέ φίλε, έχω αποκαλύψει περισσότερες από μια συννομωσίες που πρέπει να προλάβουμε, εάν δεν θέλουμε την υποταγή, όχι μόνο της Ηπείρου, αλλά της Ελλάδας ολόκληρης». Στη δεύτερη επιστολή διαβάζουμε: «Εντούτοις η εμπιστοσύνη μου στους Λιτωλοακαρνανίους είναι περιορισμένη και υπολογίζω πολύ περισσότερο στα σχέδια των συμφωνιών με τους Αλβανούς. Η πρόθεση των καπετάνιων και των προκρίτων, πριν την άφιξή μου, ήταν να ανακρίξουν τον Αλή πασά βασιλιά της Αλβανίας, της Ηπείρου και ολόκληρης της Θεσσαλίας. Σχέδιο καταχθόνιο, που μας αφαιρούσε κάθε ελπίδα. Είναι ακόμα καιρός, και ελπίζω να διορθώσουμε εν μέρει αυτό το κακό αλλά χρειάζεται μεγάλη προσοχή για να μπορέσουμε να φτάσουμε στον σκοπό μας. Καλοπιάστε τον Ελμάς αγά και προσπαθήστε να τον κερδίσετε, είναι αυτό που να ποροσπαθήσω και γώ από τη νημεριά μου, διότι μπορεί να μας φανεί πολύ χρήσιμος. Εάν, αφού έχουμε εξαντλήσει όλες της δυνατότητες που μπορεί να μας προσφέρει η πολιτική και δούμε ότι δεν υπάρχει τίποτα να ελπίζουμε από την Αχαρνανία, η προσοχή μας πρέπει να στραφεί στην περιοχή της Θεσσαλίας. [...] Σκέφτομαι δεν θα ήταν άσχημο ο κ. Νέγγρης να επιστείσει την αναχώρησή του για τα Σάλωνα, με σκοπό να προλάβει την επέκταση του κακού». Βλ. *Ιστορικών αρχείων Α. Μαυροκορδάτου, ό.π., τ. Α΄*, σσ. (6), (6)-70.

αφήνει περιθώρια συνεννόησης πέρα από την υπόθεση της πολιορκίας των Ιωαννίνων. Προβάλλει την ανάγκη ενοποίησης τους με τους επαναστατημένους ομοθρήσκους τους, ώστε να αυξηθεί η δύναμη όλων έναντι του Αλή πασά. Σε περίπτωση που ο Αλής επανακτούσε τη δύναμή του, θα ήταν σε θέση να τον καταστήσουν ανίκανο να απειλήσει τους ίδιους και την Επανάσταση. Επιχειρεί, λοιπόν, να διασφαλίσει την καθυστέρηση — αν όχι ματαίωση — της απελευθέρωσης του Αλή και, από την άλλη, τη λήψη των αναγκαίων αμυντικών μέτρων περιορισμού του, πριν οι σύμμαχοι προβούν σε μια τέτοια ενέργεια.

Ο Μαυροκορδάτος διερευνά και τη δυνατότητα επίτευξης μιας συμμαχίας με τους Αλβανούς, η οποία δεν θα συνδέεται άμεσα με τον Αλή. Αντίθετα, θα ενώνει τους Αλβανούς με τους επαναστάτες κατά των σουλτανικών στρατευμάτων της Ηπείρου. Χωρίς να αναγνωρίζει, δηλαδή, την υπάρχουσα συμμαχία, πραγματοποιεί μια σειρά συνενώσεων με εκπροσώπους των Αλβανών, για να επιτευχθεί ο συντονισμός της δύναμής τους με την Επανάσταση.³⁶

36 Ο Μαυροκορδάτος τον Οκτώβριο του 1821 στέλνει τον συνεργάτη του Γ. Πράϊδη, να συναντηθεί με τους συμμάχους, ειδικά με τους Σουλιώτες και τους Αλβανούς, στα περίχωρα της Άρτας, λίγο πριν από την έναρξη της πολιορκίας της. Στις οδηγίες που του δίνει αναφέρονται τα εξής: «Είς τους Σουλιώτας και αγάδες. Γενικώς μεν και εις το φανερόν θέλει δείξει, ότι εστάλη δια τας υποθέσεις οπού διαλαμβάνουν τα γράμματα, δηλαδή δια το πέρασμα του Ελμάζ, αγά και λοιπόν Αρβανιτών οπού ήσαν εις Τριπολιτζάν, περί των οποίων θέλει ερωτήσει τους αγάδες, που συμφέρε να διευθυνησιν, και δια τα γράμματα οπού ζητούνται προς τον Ομέρ Βρώνην και όσους Αρβανίτας έχει κοντά του. Θέλει ειπεί μάλιστα τους αγάδες, ότι δια να είμεθα αγροικημένοι εις όλα και δια να περαινόμεν σύμφωνα, επιθυμούσα να με στείλουν κανένα πιστόν τους άνθρωπον, με τον οποίον να συναμείνωμεν τα πάντα. Προς δε τους Σουλιώτας ιδίως, αφού εξετάσι ποία είναι εκείνοι εις τους οποίους πρέπει να εμπιστευθή, να αποδείξ, την ανάγκην του να εκολώμεν όλοι εις εν και το καλόν οπού ήμπορει να μας φέρη, ο Α(λής), αν έβγη και μας εύρη διηρημένους, να τους ερωτήσει ποία μέσα στοχάζονται αυτοί αναγκαία να παρθούν, οπού όταν έβγη ο Αλής, να μην ήπορέσι να μας βιάψη, και πόσον πρέπει να αργήσι, το έβγαλμά του, και ποια μέρη να πισθούν πρώτα. Ή [...] Να τους ζητήσει ομοίως να μας δώσουν μιαν ιδέαν, αν δεν γνωρίζουν κανένα τρόπον του να κάμωμεν αληθείς συμμάχους μας τους Αρβανίτας, ώστε να τους έχωμεν πάντοτε μάλλον με το μέρος μας, παρά με το μέρος του Αλή [...].» Βλ. Ιστορικό αρχείον Α. Μαυροκορδάτου, ό.π., τ. Α', σ. 74. Επίσης σε επιστολή του στον Κ. Καρατζά αναφέρει για τους Σουλιώτες και τον Πράϊδη: «(θα βρείτε συνημμένο ένα γράμμα του Πράϊδη, που έκανε πολύ άσχημα που δεν προχώρησε μέχρι τα πέντε πηγάδια, όπου θα είχε συναντήσει τον Νότη Μπότσαρη και πολλούς άλλους σουλιώτες καπετάνους, οι οποίοι δεν συμφερζονται τη γνώμη του Μάρκου Μπότσαρη, που υποψιάζομαστε ότι πουλήθησαν στον

Στην πραγματικότητα, επιχειρεί να ενώσει τους εξεγερμένους χριστιανούς στην προοπτική της εθνικής ανεξαρτησίας και να επαναδιαπραγματευτεί μια νέα συμμαχία με τους Αλβανούς, διαφοροποιώντας τους από τους ομοθηρικούς τους Οθωμανούς.

Η προσέγγιση των μελών της συμμαχίας από τον Μαυροκορδάτο συνδυάζεται με την προσπάθειά του να οργανώσει τις εξεγερμένες περιοχές της Αιτωλοακαρνανίας, για τη σύσταση ενός τοπικού διοικητικού οργάνου. Σκοπός του ήταν να κινηθούν οι διαδικασίες σύστασης μιας ενιαίας εθνικής διοίκησης, η οποία θα ένωνε όλες τις περιοχές όπου θα κυριαρχούσε η Επανάσταση.³⁷ Απευθύνεται στους καπεταναίους και προκρίτους της Αιτωλοακαρνανίας για να τους πείσει, πέρα από την ενασχόλησή τους με τις πολεμικές επιχειρήσεις της συμμαχίας, να φροντίσουν για τη συγκέντρωση πληρεξουσίων των επαρχιών. Καλεί και τους Σουλιώτες να συμμετάσχουν, επιχειρώντας να οριστικοποιήσει την ένταξή τους στη δυναμική της Επανάστασης.³⁸ Η συμμαχία, εφόσον συνιστά το κέντρο δύναμης στην περιοχή, δεν μπορεί να παρακαμφθεί από τον Μαυροκορδάτο για την εφαρμογή των σχεδίων του. Όπως θέτει το ζήτημα στους εξεγερμένους της Αιτωλοακαρνανίας, με τη σύσταση εθνικής διοίκησης θα μπορούσε να επιτευχθεί η συγκρότηση της οντότητας του έθνους και η αναγνώρισή του από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις, ώστε να συναφθούν δάνεια και να εξασφαλισθεί κάθε είδους βοήθεια από

πασά». Βλ. *ό.π.*, σ. 66. Ο Τρικούπης γράφει για τη δράση του Μαυροκορδάτου: «Ο δε Μαυροκορδάτος [...] απέστειλε τον Ηραΐδη προς τον εν τη επαρχία της Άρτης διατρίβοντα Μάρκον Μπότσαρη παραγγείλας αυτόν και δι' αυτού τους λοιπούς Σουλιώταις να θεωροῦσι πάντοτε την παράτασιν του αλβανοτουρκικού αγώνος ως λίαν ωφέλιμον, αλλά την απελευθέρωσιν του Αλή ως αλεθρίαν». Σ. Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, *ό.π.*, τ. Β', σσ. 113-114.

37. Για τα όσα διαδραματίζονται στην Αιτωλοακαρνανία, ο Μαυροκορδάτος γράφει στον Υψηλάντη: «Να οργανώσω το πολιτικόν σύστημα ανάλογον με την παρούσαν κατάστασιν των πραγμάτων της πατρίδος μας και να κατορθώσω να σταλώσιν από τα μέρη ταῦτα [Πελοπόννησο] παραστάται εις την εθνικὴν βουλὴν». Παράκειται στο Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση*, *ό.π.*, τ. Β', σ. 310.

38. Σχετικά με το κάλεσμα του Μαυροκορδάτου για σύσταση τοπικής Διοίκησης, βλ. *Ιστορικόν αρχείον Α. Μαυροκορδάτου*, *ό.π.*, τ. Α', σσ. 73-74. Επίσης, βλ. Ν. Φυσετζίδης, *Λυτόγραφα επιστολαί*, *ό.π.*, σσ. 98-101, 103-105, και Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση*, *ό.π.*, τ. Β', σ. 127.

την Ευρώπη. Κατά συνέπεια, θα γινόταν δυνατή η συνεχής διατήρησή και τροφοδοσία των στρατοπέδων, η ενσποίησή όλων των εξεγερμένων δυνάμεων και η αύξησή της αποτελεσματικότητας των όπλων τους κατά των οθωμανικών στρατευμάτων. Επίσης, θα γινόταν δυνατή η σύναψη νέων συμμαχιών για το έθνος, που θα στόχευαν στην ενίσχυση των όπλων της Επανάστασης.

Για να αποδείξει την αναγκαιότητα της διοίκησης στους Αιτωλοακαρνανές, ο Μαυροκορδάτος υποστηρίζει ότι με αυτήν θα μπορούσαν να βοηθήσουν αποτελεσματικότερα τον Αλή πασά. Στη λογική του, η σύσταση τοπικής διοίκησης θα μπορούσε ακόμη και να συμβάλει στον περιορισμό της εξουσίας και της ανεξαρτησίας των καπεταναίων σε σχέση με τους προκρίτους, οι οποίοι θα υπάκουαν και θα ελέγχονταν από αυτή.³⁹ Σε μια τέτοια προοπτική,

39. Ο Μαυροκορδάτος παρουσιάζει την ανάγκη σύστασης διοίκησης στην Αιτωλοακαρνανία με τους εξής τρόπους. Σε επιστολή του στον Βαρνακιώτη τον Σεπτέμβριο του 1821 γράφει: «[...] εύγε ότι και την ανάγκην του συστήματος εγκρίρισες, και τον τρόπον καθ' ου πρέπει να γίνη η εκλογή καλώς ενόησας, προτιμών εις εν μέρος όλους τους προκρίτοτέρους της επαρχίας σου, ώστε δι' αυτών να γίνη η εκλογή των υποκειμένων, τα οποία μέλων να παρευρεθούν εις την κοινήν συνέλευσιν η οποία όταν συστήθῃ, ἔμπορεί τω ὄντι να ονομασθῇ συνέλευσις ἐθνική, ἀφ' ου συνενοηθῇ και με τους απεσταλμένους των λοιπῶν επαρχιών, και τότε ἔμποροῦμεν να ἐλπίσωμεν και ἔθνος να ονομασθῶμεν, και να ἀναγκωρισθῶμεν ἀπὸ τας ξένας διοικήσεις, και κρέτιτον να ἀποκτήσωμεν δια μεγάλας ποσότητας δανείου, και πρεσβείας να στείλωμεν, και πολλούς αξιολόγους και λαμπρούς ὁμογενείς, ἀναγκάιους εις τας παρούσας περιστάσεις να προσκαλέσωμεν, και πρὸς τον εἴθρον να φακῶμεν τρομερώτεροι ὄντες ἐνοκῶμεν δια τῆς Κεντρικῆς διοικήσεως και συμμαχίας ἀληθείς και στενάς να πραγματευθῶμεν». Βλ. Ν. Φυσετζίδης, *Αυτόγραφα επιστολαί*, ὁ.π., σ. 99. Στις ὁδηγίες του Μαυροκορδάτου πρὸς τον Γ. Πραϊῶν, για να προσεγγίσει τους ἐνόπλιους τῆς συμμαχίας διαβάζουμε, «Θέλει τους εἰπεῖ [τε κάποιους καπετάνιους και πρόκριτους Αἰτωλοακαρνανίας] ὅτι χωρὶς τελείως να ἀμελήσωμεν ἢ να ἀφήσωμεν ὀπίσω την υπέθεσιν τῆς Ἄρτας, ἥτις εἶναι ἀναγκαιότατη, πρέπει να ἐνασχληθῶμεν καιρῶς εις το να γίνη και η συνέλευσις, διότι ο καιρὸς δὲν μας προσιμένει και χάνομεν το παν. Ὅτι οἱ Πελοποννησῖοι οργανίζου το σύστημά των και μ' ὅλας των τας παλαιὰς δεικνύουσιν τώρα. Ὅτι δια να βαστάζωμεν στρατεύματα και να τα θρέψωμεν, ἔχομεν ἀνάγκην αὐτοῦ του συστήματος, διότι ἀνευ αὐτοῦ οὔτε ἔθνος λογιζόμεθα, οὔτε ἀναγκωρίζομεθα ἀπὸ τας ἄλλας δυνάμεις, οὔτε δάνεια εὐρίσκομεν, οὔτε πρεσβεῖαν ἔμποροῦμεν να στείλωμεν εις το κορυφώσσω, σπού συγροεῖται εις Βιέννην, κλπ... Να προσέξῃ, να μὴν εἰπῇ τι ἐναντίον του Αἰλή πασά, ἀλλὰ μάλιστα να ἀποδείξῃ ὅτι και αὐτὸς θέλει χαρὴν μεγάλως εὐχαιρόντας και ευρισκόντας ἕνα σύστημα, διότι τότε πραγματικῶς θε να γωκωρίστ, πόσῃν βοήθειαν του ἐδώσαμεν, και πόσῃν ἔμποροῦμεν να τον δώσωμεν εις το εἶξῃ». Βλ. *Ἱστορικὸν ἀρχεῖον Α. Μαυροκορδάτου*, ὁ.π., τ. Α', σσ. 73-74. Ἐνὼ στον Δ. Ψηλάντη γράφει: «Τους ἔδωσα [στους Αἰτωλοακαρνανέες] ἐγγρά-

ακυρώνεται ο οργανωτικός και ρυθμιστικός χαρακτήρας της δράσης των ενόπλων της συμμαχίας, εφόσον η νέα κεντρική Διοίκηση θα κάλυπτε το κενό εξουσίας που προκάλεσε η κατάλυση των οθωμανικών αρχών και θα αναλάμβανε τη διαχείριση των πραγμάτων του πολέμου. Παγιώνεται ο εθνικός χαρακτήρας της Επανάστασης και δημιουργείται η δύναμη εκείνη που θα εξασφαλίσει την πραγμάτωση του εθνικο-απελευθερωτικού προτάγματος.

Η ένταξη των ενόπλων της Αιτωλοακαρνανίας και των Σουλιωτών στο πλαίσιο της Διοίκησης αυτής θα σήμαινε τον έλεγχο και τη συγκέντρωση της δράσης τους στην υπηρεσία του πολέμου για την ανεξαρτησία, πέρα από την προσπάθειά τους να διασφαλίσουν την τοπική τους δύναμη και να διαχειρισθούν τις διαταραχές που προκάλεσαν οι συγκρούσεις στην περιοχή τους. Θα πρέπει να θεωρήσουμε ότι, στο πλαίσιο μιας τέτοιας Διοίκησης, ο Μαυροκορδάτος διαπραγματεύεται και νομιμοποιεί οποιαδήποτε ενδεχόμενη συμμαχία των Αλβανών με τις δυνάμεις της Επανάστασης.

Οι ανωτέρω ενέργειες του Μαυροκορδάτου για την επίτευξη συνεννοήσεων με τους Αλβανούς και τη διενέργεια συνέλευσης για τη σύσταση διοίκησης αντιμετωπίζονται από κοινού από τους συμμάχους.⁴⁰ Με άλλα λόγια, στους φως εν σύστημα διοικήσεως, όσον το δυνατόν απλουστεράς, ήτις θέλει τελειοποιηθή όταν βαλλή εις πράξιν. [...] Θέλει παρατηρήσει ίσως ότι κατά το φαινόμενον δίδεται εις τους καπετάνους μεγάλη έκτασις δυνάμεως. Αλλά τούτο δεν πρέπει να φανή παράξενον εις την εκλαμπρότητά της, όταν ενλημθῆ ότι ἐδῶ εις τον Ροῦμελην οι καπετάνοι ἦσαν το παν και αυτοὶ εἶχαν πάντοτε τα πρωτεία και ἄλην την διαίρησιν των επαρχιών, χωρὶς να ἐρωτώνται καν οι προεστώτες, ἐνῶ τώρα πρῶτον μὲν θέλουν ἔχει συνεργούς τους προεστώτας, οι οποίοι θέλουν εἶναι περισσότεροι και θέλουν ἔχει περισσότερας φανὰς εις κάθε επαρχίαν ἢ ναχαγὲν, ἐνῶ ἀφ' ἐτέρου μέρους θέλουν εἶναι υποτεταγμένοι εις την τοπικὴν γερουσίαν, συνιστάμενην ἀπὸ προεστώτας μόνον και ἔχουσαν στρατιωτικὴν δύναμιν πολλὰ μεγαλυτέραν ἐκείνης των καπετάνων». Περιλαμβάνεται στο Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση*, ὁ.π., τ. Β', σσ. 310-311.

40. Ο Μαυροκορδάτος γράφει στην επιστολή του στον Ύψηλάντη: «Ἐφρόντισα ἐν ταυτῷ να πείσω τους ἐδῶ καπεταναίους και προεστώτες, ὅτι πρέπει ν' αποφασισθῆ ἐν σύστημα διοικήσεως. [...] ὑπεσχέθησαν ὅτι θέλουν συναχθῆ, ἀφοῦ ὁμως λάβουν ὁμιλίαν μετὰ των Σουλιωτῶν, μετὰ των οποίων ἐπιθυμοῦν δικαίως να εἶναι σύμψωνοι». Παρατίθεται στο Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση*, ὁ.π., τ. Β', σ. 310. Επίσης, ο πρόκριτος της Αιτωλοακαρνανίας Πάνος Γαλιάνης γράφει στον Βαρνακιώτη τον Οκτώβριο του 1821 για τη δράση του Μαυροκορδάτου και μας πληροφορεῖ για τη στάση των συμμάχων: «[...] χθες γέμια ἐφθασεν ἐδῶ ἡ Εκλαμπρότης του ο Κύριος Μαυροκορδάτος, ἀμέσως ἔλαβα την ευκαιρίαν του ἐδεῖξα το γράμμα σας ὁμιλήσα και ὅσα ἐπρεπεν να ὁμιλήσω. Ἐπληροφορήθη εὐθὺς και το ἐγνώρισε

κόλπους της συμμαχίας αναγνωρίζονται ως αναγκαίες οι προτάσεις του Μαυροκορδάτου και επιτυγχάνεται η απαραίτητη συνεννόηση για την πραγματοποίησή τους. Η στάση των καπεταναίων, των προεστών, των Σουλωτών και των Αλβανών διαμορφώνεται μέσα από τις διαδικασίες που διέπουν την ένωσή τους και είναι σύμφωνη με τη μέριμνά τους να διατηρήσουν τη συνεργασία τους, εν όψει ανάληψης κοινής πολεμικής δράσης. Λαμβάνεται, λοιπόν, η απόφαση να σταλούν εκπρόσωποι της συμμαχίας στον Μαυροκορδάτο για την πραγματοποίηση της συνέλευσης και όσων συνεννοήσεων κριθούν αναγκαίες για το συμφέρον της «πατρίδας».⁴¹

Τα μέλη της συμμαχίας αντιμετωπίζουν την παρέμβαση του Μαυροκορδάτου, δίχως να έχουν αλλάξει προσανατολισμούς και πρακτικές μέριμνες. Η συναίνεσή τους εντάσσεται, δηλαδή, στο ίδιο επίπεδο δράσης με εκείνο που αφορά στην προσπάθειά τους να προσανατολισθούν μέσα στις συνθήκες γενικής κρίσης, η οποία αποδιαρθρώνει τις ισορροπίες στην περιοχή. Έτσι, καθίσταται δυνατή η οργάνωση της Δυτικής Στερεάς από τον Μαυροκορδάτο. Παράλληλα, κινούνται οι διαδικασίες συνεννόησης με τους Αλβανούς για την επίτευξη μιας συμμαχίας με το «ελληνικό γένος». Οι Αλβανοί στέλνουν πλη-

παστρικά με πόσα ευλογωσανή δίκαια στοχάζεσθε το πράγμα, και απεφάσισε να απεράσθι πρώτον μόνος του να ανταμύσθι τους αγάδες, και καπετανέους σουλιώτας να συγκμηλήσθι τα δέοντα μαζί των, και έπειτα να γίνθι η συνέλευσις όπου και όπουκ, και όταν εγκρηδή εύλογον εκεί [...]. Βλ. Ν. Φυσενζιάς, *Αυτόγραφα επιστολαί*, ό.π., σ. 101.

41. Στο έγγραφο που απευθύνουν όλοι μαζί οι σύμμαχοι στον Μαυροκορδάτο αναφέρεται: «Από τα μέτρα όπου κοινώς επήραμεν δια τα συμφέροντα, το πρώτον εστάθη τούτο, το να στελωμεν τους αδελφούς μας Ταχτήρ-αγάν Αμπάζην και Ζατομπέγγην Αβαστάρην από το μέρος των Τουρκών, από δε τους Σουλιώτας τον καπετάν Φώτον Μπόμπορη μαζί με τους ανθρώπους, και των άλλων αδελφών καπεταναίων, δια να έλθωσι κατ' ευθείαν εις την εκλαμπρότητά σου, να σε θεβαιώσουν και προσωπικώς δια την υπόληψιν και χρέος όπου κοινά όλοι μας έχομεν εις την φυλογενειάν σου [...]. Αυτοί οι πληρεξούσιοι θεκυήδες έχουν και τας υπογραφάς μας, δια να τους οδηγήσθι η αρετή σου και η αξιοτής σου με τον πλέον συμφερώτερον τρόπον, εις το να τελειώσωσι με το μέσον σου όσα κρίνει η φρόνησίς σου αναγκαία και συμφέροντα τη πατρίδι και τη παρούση περιστάσει. Η βοήθεια της φυλογενείας σου εις ταύτην την περίστασιν είναι πλέον αναγκαία και επωφέλης από κάθε άλλον καιρόν και παρακαλούμεν θερμώς να θεβαιώσθι τας ελπίδας όπου τρέφομεν εις το όνομά σου με όλας τας δυνατάς αποδείξεις, ότι κινδυνεύει το παν, αν δεν προσθάσωμεν να απαντήσωμεν». Βλ. *Ιστορικών αρχείων Α. Μαυροκορδάτου*, ό.π., τ. Α', σσ. 75-76.

ρεζούσιο στην Πελοπόννησο για να λάβει μέρος στις προσπάθειες σύστασης εθνικής Διοίκησης και να επικυρωθεί η σύνδεσή τους με την Επανάσταση.⁴² Πρέπει να θεωρήσουμε ότι αυτή η ενέργεια των Αλβανών εντάσσεται στο ίδιο επίπεδο με τη μέριμνά τους να επεκτείνουν τη δύναμή τους, συνάπτοντας συμμαχία με τους Σουλιώτες και τους Αιτωλοακαρνάνες. Αντιδρούν, έτσι, στην αλλαγή του καθεστώτος που προκάλεσε ο πόλεμος του Σουλτάνου κατά του Αλή πασά, η οποία απειλούσε την αναπαραγωγή τους ως φορείς δύναμης.⁴³

42. Η συνάντησή των Αλβανών με τον Μαυροκορδάτο στο Μεσολόγγι, τον Νοέμβριο του 1821, καταγράφεται στη χειρόγραφη τοπική εφημερίδα «Αγελώκος» ως εξής: «[...] εμίστευσεν και ο Ταχίρ Αγάς Λιπάζης και ο Ζάτζμπεης Βασιάρης ανεψίος του Άγου Μουχουρντάρη, πληρεξούσιοι των Αλβανότουρκων συμμαχών μας, οπού ήτον εδώ [Μεσολόγγι] επί τούτω φερμένοι, δια να συσφύξουν την συμμαχίαν με το ελληνικόν Γένος και έμελλε να απεράσων εις Πελοπόννησον. Αλλά δια την κατεπείγουσαν του πολέμου ανάγκην ωπισθοδρόμησαν δια το στρατόπεδον Μακρυνόρους, κραχθέντες επί τούτω παρά του Άγου Μουχουρντάρη. Έστειλαν δε εις Πελοπόννησον πληρεξούσιον επίτροπον των εκ μέρους των και εκ μέρους πάντων των συμμαχών Αλβανότουρκών τον κύριον Μάρκον Νταμηράλη. Οι αυτοί αφού υπεδέχθησαν φιλοφρόνως παρά του εκλαμπροτάτου πρίγκηπος κυρίου Α. Μαυροκορδάτου, και ενεπλήρθησαν χαρισμάτων αξιολόγων, μισεύσαντες έλαβον παρά της αυτού εκλαμπρότητος πενήτηκοντα φορτώματα εφόδια πολεμικά, χάριν της συμμαχίας, να τα μεταχειρισθούν εναντίον των κοινών εχθρών». Βλ. Α. Κουμαριανού (επιμ.), *Ο τύπος στον Αγώνα 1821, 1827*, τ. Α', Αθήνα, Ερμής, 1971, σσ. 27-28. Οι Αλβανοί συμμετείχαν με πληρεξούσιό τους στην Πρώτη Εθνοσυνέλευση. Η προσπάθεια, όμως, σύναψης συμμαχίας με τη Διοίκηση της Επανάστασης δεν επιτεύχθηκε, επειδή μεσολάβησε η διάλυση της συμμαχίας τους με τους Σουλιώτες και τους Αιτωλοακαρνάνες τον Δεκέμβριο του 1821. Για τη συμμετοχή τους στην Εθνοσυνέλευση, βλ. Σ. Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, ό.π., τ. Β', σ. 135.

43. Ο Άγου Μουχουρντάρης, ένας από τους αρχηγούς των Αλβανών της συμμαχίας, εμφανίζεται να λέει τα παρακάτω λόγια για τη γενική συμμαχία των Αλβανών με τους επαναστάτες, τα οποία είναι ενδεικτικά της προσπάθειας προσανατολισμού του μέσα στην αναταραχή του πολέμου. Τα μεταφέρει ο Χ. Σταΐκος ως αυτόπτης μάρτυρας στον Γ. Πραϊώη, ο οποίος με τη σειρά του τα σημειώνει στο ημερολόγιό του: «Εμείς, έλεγεν εκείνος, καμμίαν πίστιν εις το εξής δεν πρέπει να δώσωμεν εις τον σουλτάνον, μήτε έχομεν πλέον ζωήν με τους χαλκούπηδες, όσον δι' εμένα, είμαι και θα είμαι πάντοτε με τους Ρωμαίους, και ό,τι γένη, φράγκικο, ρομαϊκό, μοσκόβικο [...] να, μ' αυτήν την βούλλαν, αφ' ου κλείσθηκε ο Αλή πασάς, ακόμη δεν εβούλλωσα, επαρέ την (δίδων αυτήν εις τας χείρας του Ταχίρ αγά) και πήγαινε κάτω εις το Μεσολόγγι με την αφεντιάν τους, και περάσετε εις τον Μορέαν και βουλλώσετε μ' αυτήν ό,τι απόφασιν κάμετε δια καλόν δικόν σας και δικόν μας και ζητήσατε βοήθειαν από όπου στοχάζεσθε εύλογον, από Μόσχοβον, από Φραντζέζον, φθάνει να κάμωμεν κακόν εις τους εχθρούς μας». Βλ. *Ιστορικών αρχείον Α. Μαυροκορδάτου*, ό.π., τ. Β', σ. 62.

Σε γενικές γραμμές, το γεγονός της σύναψης συμμαχιών μεταξύ Αλβανών του Αλή πασά, Σουλωτών και Αιτωλοακαρνανών, νομιμοποιήθηκε από την ιστοριογραφία του 19ου αιώνα. Καταγράφτηκε ως πατριωτικό κίνημα και εντάχθηκε στην εθνική ιστορία του αγώνα των Ελλήνων για την ανεξαρτησία. Η σύναψη της συμμαχίας παρουσιάζεται ως σχέδιο μέσω του οποίου οι Έλληνες εξαπατούν τους Αλβανούς. Εξαπάτηση, με την έννοια του στρατηγήματος που θα επέτρεπε στους επαναστατημένους, αποκρύβοντας τον εθνικό χαρακτήρα του πολέμου τους, να εκμεταλλευθούν τις εσωτερικές διαμάχες των Οθωμανών και να εξασφαλίσουν τη βοήθειά τους.⁴⁴ Θεωρείται ως αυτο-

44. Διαβάζουμε στον Φιλήμονα: «Υπό την φαινόμενη ανταρτικήν υπέρ του Αλή πασά εκρύπτετο η επαναστατική υπέρ του ελλητισμού κατάσταση αυτού επομένου δε ο αρχηγός των Ιωαννίνων επεφρούτο [...] να πολεμή την υπάρχουσαν των Σουλωτών, και προλαμβάνη συγχρόνως την των περιόκων απειλούμενην επανάστασιν». Ι. Φιλήμων, *Δοκίμιον περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*, ό.π., τ. Β', σ. 248. «[...] ευγνωμοσύνης και επαίνου αξίους κρίνομεν τους, περί οιν ο λόγος, Τουρκαλβανούς, ευγνωμόσιν ην, διότι, καίτοι εν αρχία όντες, τσάυτα προσήγγικον όθματα και ωφελιμώτατοι εγένοντο υπέρ της ελληνικής υποθέσεως. Επαίνου δε, διότι καίτοι επ' αυτοφώρην συλλαβόντες την απάτην, δι' τν διπλώς ενοηγοποιούντο και ως επέρμαχοι του ανταρτού αλή πασά και ως σύμμαχοι των επαναστατών ελλήνων, εις ουδεμίαν εξεστράφησαν προσωπικήν εκδίκησιν [...]». Βλ. ό.π., τ. Δ', σ 302. Επίσης, στον Τρικούπη: «Αριστα υπέκρυψαν οι Έλληνες κατ' αρχάς ον έτρεφαν υπέρ της ελευθερίας του έθνους σκοπόν, και οι αλβανοί τυφλώττοντες τηρόουν τα εν Ελλάδα [...]. Αλλ' αφ' ου ήκουσαν όσα οι μετά την επολύκρησιν της Τριπολιτσάς ομόφλοι των, επαλλάθοντες εις τα ίδια, τοις διηγήθησαν, δεν αμφιβάλλαν περί του αληθούς σκοπού των Ελλήνων, δεν εθεώρησαν όμως συμφέρον να λύσωσι τον συμμαχικόν δεσμόν, σκοπούντες πάντοτε την λύτρωσιν του κινδυνεύοντος Αλή και μη προσδοκούντες αυτήν εμή δια της συνδρομής των Χριστιανών, εκλήθησαν δε ως συμπράκτορες προς τον σκοπόν τούτον και οι Αιτωλοακαρνανές υπλαρχηγοί και επροθυμήθησαν. Αλλά θέλοντες την λύτρωσιν του Αλή, οι Αλβανοί δεν ήθελαν την επίτευξιν του εθνικού των Ελλήνων σκοπού. Οι δε προσκληθέντες Αιτωλοακαρνανές ήθελαν μεν την παράτασιν της τουρκαλβανικής αλληλομαχίας ως συμφέρουσαν προς τον εθνικόν σκοπόν, αλλά δεν ήθελαν και την λύτρωσιν του Αλή, καλώς γνώσκοντες τον χαρακτήρα και την πολιτική του, ώστε η συμμαχία αυτή, ελικρινής κατ' αρχάς, κατήνησεν επί τέλους αλληλαπάτη [...]». Σ. Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, ό.π., τ. Β', σ. 113. Ηρθλ. τη μαρτυρία του Κουτσονίκα: «Οι εν τω στρατόπεδω των Ιωαννίνων ευρισκόμενοι απόστολοι της Εταιρίας, συνεννούμενοι συγγάκις μετά των προκρίτων Σουλωτών, επαρκίνησαν τούτους όπως τα πάντα διενεργηθώσι δια των όπλων, οι Σουλώται όμως είχαν πολύ περισσότεραν πολεμικήν πείραν από τους αγαθούς πατριώτας και επροσπαθούσαν ώστε το τολμηρόν αυτών επιχείρημα να το αποκαταστήσωσι και πλέον σοβαρόν και πλέον επίφοβον εις τους Οθωμανούς. Σχεφθέντες λοιπόν μεταξύ των μετ' εμβριθείας, έκριναν αρμοδιότερον ώστε την

νόητο δεδομένο ότι οι Αλβανοί προσπαθούν να ελευθερώσουν τον Αλή πασά και οι Έλληνες πολεμούν για την ανεξαρτησία τους. Στο πλαίσιο αυτής της διχοτομίας καθίσταται δυνατό το παιχνίδι της απάτης, χωρίς να αποκλείεται και η αλληλαπάτη αμφότερων των πλευρών, με σκοπό να επιτύχουν τους ιδιαίτερους στόχους τους.

Η σύναψη της συμμαχίας νομιμοποιείται ή επιβάλλεται από την ανάγκη εδραίωσης της Επανάστασης. Η πολιορκία των Ιωαννίνων δίνει την ευκαιρία στους Έλληνες, συμμαχώντας με τους Αλβανούς, να παρατείνουν την ενσχόληση των Οθωμανών με την εσωτερική διαμάχη τους και, κατ' επέκταση, να υπηρετήσουν τον εθνικό αγώνα. Σύμφωνα με τη λογική αυτή, ο πόλεμος των Αιτωλοακαρνανών και των Σουλιωτών στο πλαίσιο της συμμαχίας είναι εθνικός και, αναγκαστικά, οδηγεί στην ανεξαρτησία του έθνους. Η ίδια η εξέγερσή τους δεν θα μπορούσε να έχει διαφορετική κατεύθυνση από την πραγματοποίηση της απελευθέρωσης των Ελλήνων και την εγκαθίδρυση ενός εθνικού κράτους. Με άλλα λόγια, η ιστοριογραφία, έχοντας ως αφετηρία ερμηνείας την επιτυχία της Επανάστασης και τη δημιουργία του ελληνικού κράτους, παρουσιάζει τις εκφάνσεις εκείνες της συμμαχίας που συνέβαλαν προς αυτή την κατεύθυνση. Έτσι, η συμμαχία δεν είναι πλέον μια προσπάθεια των ενόπλων να προσανατολισθούν μέσα στον πόλεμο και να διαχειριστούν την αταξία που προκλήθηκε, αλλά μια πρακτική που ακολουθείται εν όψει της ελληνικής ανεξαρτησίας.

υπόθεσιν της ελληνικής επανάστασεως να την αναμείξουν μετά της υποθέσεως του πολιορκηθέντος Αλή πασά [...]. Α. Κουτσουνίκας, *Γενική Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, ό.π., σ. 111.